

Barns och ungas erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism

© Barnombudsmannen 2018
Texter: Barnombudsmannen
Illustrationer: Matilda Söderling
Produktion: Global Reporting

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

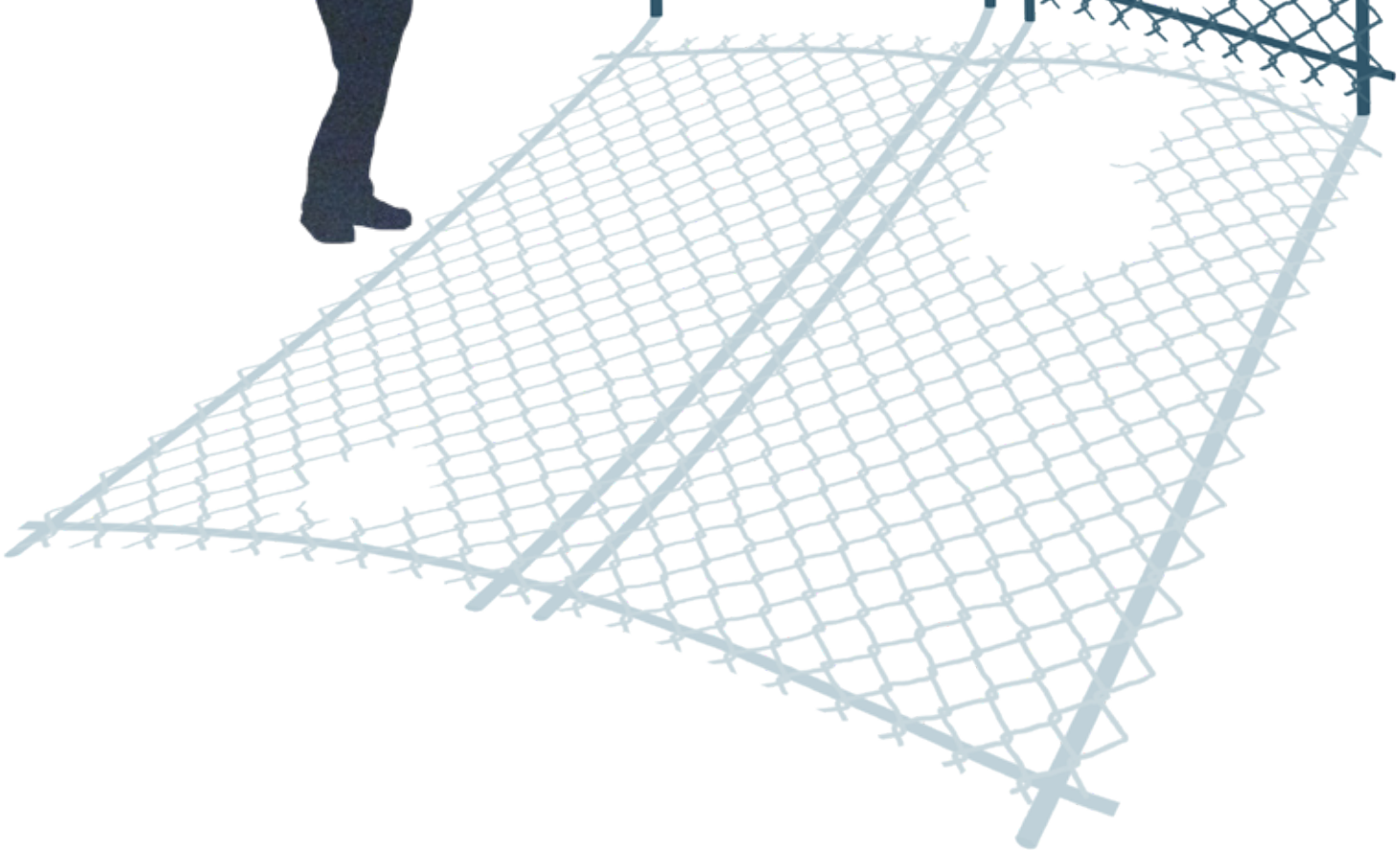
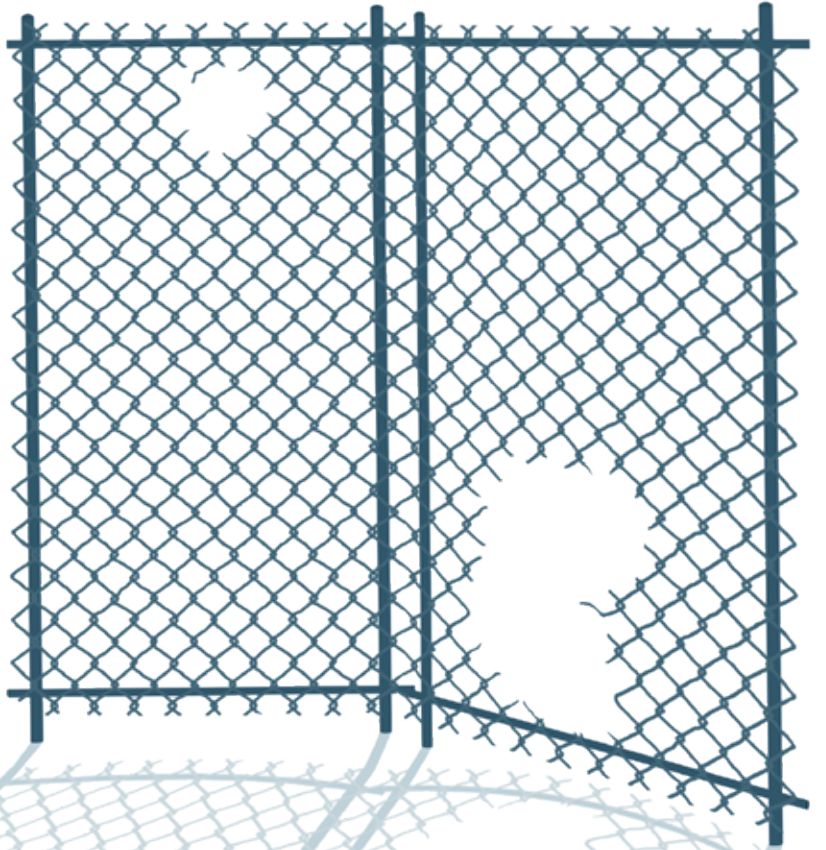

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm
Telefon: 08-6922950
Telefon för dig under 18: 020-231010
E-post: info@barnombudsmannen.se
Webbplats: www.barnombudsmannen.se

Innehåll

Förord: Dags att ta barns våldsutsatthet på allvar	5
Sammanfattning.....	6
Bakgrund	7
Så här gjorde vi	8
Att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism.....	11
Stöd.....	21
Barnombudsmannens förslag	30

Dags att ta barns våldsutsatthet på allvar

”När du saknar en identitet så kommer du söka efter en identitet, så enkelt är det. När du är utanför samhället så vill du så gärna komma in på något sätt, du vill betyda någonting.”

Så beskriver Kaysan, vars vänner har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska miljöer, en av orsakerna till att barn och unga radikaliseras. Kaysan är ett av de barn som vi har mött i arbetet med den här rapporten.

Vi har pratat med barn som själva har varit involverade i våldsbejakande islamistiska miljöer, andra känner någon som har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism. Vissa barn har ingen personlig erfarenhet, utan betraktar det lite mer på avstånd då de bor eller går i skolan i ett område där personer har rekryterats. Det är dessa röster du möter i den här rapporten.

Något som blivit tydligt när vi gjort genomgångar av forskningen på området är att det finns få eller inga studier som utifrån barn som informanter beskriver situationen för dessa tre grupper av barn. Den här rapporten är därför på många sätt unik och de röster från barn och unga som vi fått kring den här frågan är unika.

I oktober 2016 fick Barnombudsmannen i uppdrag av regeringen att öka kunskapen om barns erfarenheter och upplevelser av våldsbejakande extremism genom att prata med barn som på olika sätt är berörda. Utifrån barnens berättelser är det tydligt att det inte finns ett enkelt svar på frågan varför barn och unga radikaliseras. Barnens berättelser kan bidra till en förståelse för hur barn och unga uppfattar sin situation och de faktorer som de ser i sin vardag som kan bidra till att människor involveras i våldsbejakande islamistisk extremism.

Barnen beskriver en utsatthet som beror på våld, kriminalitet och svåra familjeförhållanden, men också utanförskap, rasism och uppgivenhet inför framtiden. Enligt barnen kan detta leda till ett sökande efter tillhörighet, vilket gör att barn och unga kan lockas av de islamistiska gruppernas propaganda med löften om gemenskap och ett bättre liv. Ett barn beskriver det så här:

”Många saknar det här brödrskapet. Många sitter hemma och har inte några vänner. Så går man in på nätet och tittar på någon video, propagandavideo, och så... ja, pratar om brödrskap och... ja, de visar några glada bilder från Syrien och Irak och så tänker man 'jag har inga vänner här i Sverige, men där kommer jag få allt'. Såklart man åker ner. För att här i Sverige har man ingenting.”

De områden som barnen kommer ifrån är områden som av polisen är klassade som särskilt utsatta områden, där ett av kriterierna är att det finns religiös extremism. Andra kännetecken är en hög grad av kriminalitet och våld, vilket återkommit som en röd tråd i våra samtal.¹

Barnens berättelser belyser brister i hur rättigheterna enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) tillgodoses av samhället, bland annat när det gäller rätten att skyddas från våld. Barnombudsmannen anser att det är nödvändigt ta tillvara barns och ungas egna erfarenheter av att beröras av våldsbejakande islamistisk extremism. Vi måste ta den våldsutsatthet som en del barn lever med i sin vardag, på allvar för att förebygga att barn far illa genom att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Vi anser därför att regeringen bör ta fram en samlad nationell handlingsplan för att förebygga och stoppa våldet mot barn i samhället.

Jag vill tacka de barn och unga som så modigt har delat med sig av sina erfarenheter och tankar. Därmed har ni bidragit till rapportens syfte: att förebygga att barn far illa genom att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Nu behöver regeringen lyssna på era röster och agera.

Anna Karin Hildingson Boqvist,
vikarierande barnombudsman

1. Polismyndigheten, Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för Polisen, 2016, sid. 10.

Sammanfattning

Ungefär 300 personer från Sverige beräknas ha rest till våldsbejakande islamistiska grupperingar i Syrien och Irak. Flera har tagit med sina barn. De senaste åren har vi också kunnat följa berättelser om barn och unga som själva har rest iväg för att kriga med eller mot olika islamistiska terroristorganisationer. Resandet har i dagsläget avtagit. Samtidigt pekar Säkerhetspolisen på att det finns en risk för att anhängare till islamistiska terroristorganisationer istället utför attentat i Sverige. Många som har rest – barn och vuxna – återvänder till Sverige och har med sig erfarenheter, kunskaper och kontakter. Vissa har fått militär träning och kan ha utfört terrorhandlingar under sin resa.²

Vi har låtit barn och unga berätta vad de vet, tror och tänker om hur och vilka som involveras i våldsbejakande islamistisk extremism och varför detta sker. Vi har också frågat om vilket stöd barn och unga som berörs av våldsbejakande islamistisk extremism kan behöva. Vi har pratat med barn som själva har varit involverade i våldsbejakande islamistiska miljöer och barn som känner någon som är eller har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism. Vi har också pratat med barn som inte har någon personlig erfarenhet, utan betraktar det lite mer på avstånd då de bor eller går i skolan i ett område där personer har rekryterats. Det är dessa röster du möter i den här rapporten.

Något som blivit tydligt när vi gjort genomgångar av forskningen på området är att det finns få eller inga studier som utifrån barn som informanter beskriver situationen för dessa tre grupper av barn. Därför är den här rapporten på många sätt unik och de röster från barn som vi fått kring den här frågan är unika.

Bakgrunden till våra samtal med barn och unga är att Barnombudsmannen i oktober 2016 fick i uppdrag av regeringen att öka kunskapen om barns upplevelser av våldsbejakande extremism. Genom att lyssna på barn skulle vi inhämta kunskap om barns erfarenheter av att vara berörda av problematiken med att personer reser från Sverige till konfliktområden i terrorismsyfte. Syftet var att förebygga att barn far illa. Mot bakgrund av att flickor och pojkar påverkas av eller är involverade i våldsbejakande extremism på olika sätt ingick att beakta ett jämställdhetsperspektiv i arbetet.

Hur barn och unga berörs av våldsbejakande islamistisk

extremism handlar om mer än risken för att personer ska utföra terrorattentat. Våra samtal visar att det är komplexa processer som leder fram till att barn och unga radikaliseras. Barnen själva betonar att det inte finns några enkla svar på frågan varför någon ansluter sig till våldsbejakande islamistiska miljöer. I samtalen lyfter de fram ett antal orsaker som, i samverkan med varandra, kan leda till att barn och unga radikaliseras:

- > Barnen beskriver att barn och unga i området upplever att de saknar möjligheter att i framtiden få ett bra jobb och en stadig inkomst. Det kan leda till en känsla av utanförskap i förhållande till övriga samhället.
- > Känslan av uppgivenhet kan leda till att personer dras in i kriminella och destruktiva miljöer. Barn menar att anslutning till våldsbejakande grupper kan vara ett sätt att förändra sin livssituation, antingen att komma ifrån en livsstil eller ett försök att "få sina synder förlåtna".
- > Kriminalitet och våld är närvarande i dessa barns vardag på olika sätt. Det kan handla om skottlossningar, bilbränder och stenkastning. Våldet i området leder enligt barnen till att våld normaliseras, vilket kan göra att tröskeln för att barnen själva ska ta till våld blir lägre.
- > Barnens beskrivningar av våldet tyder på att pojkar och flickor har olika attityder till det våld som den våldsbejakande islamistiska extremismen innebär. Samma sak syns i barnens berättelser om hur de förhåller sig till våldet och den sociala kontrollen i områdena där de bor. Barnens resonemang kring hur flickor och pojkar påverkas av och förhåller sig till våldet har många likheter med traditionella könsnormer.
- > Barnen tar också upp att sökandet efter tillhörighet och sammanhang – i kombination med brist på information och kunskap och obesvarade frågor om religion och tro – gör att unga lättare lockas av propaganda med löften om gemenskap och ett bättre liv.

Barnombudsmannens förslag

- > Anta en samlad nationell handlingsplan mot våld mot barn
- > Ge myndigheter i uppdrag att involvera barn och unga i arbetet mot våld
- > Säkerställ att barn och unga som involverats i våldsbejakande islamistisk extremism görs delaktiga i planeringen och genomförandet av insatser och stöd från socialtjänsten samt att socialtjänsten har tillräcklig kunskap för att göra provningar av barnets bästa i dessa situationer
- > Oro för att barn och unga riskerar att involveras i vålds-

bejakande islamistisk extremism ska alltid anmälas till socialnämnden

- > Säkerställ stöd till föräldrar till barn och unga som riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism samt till familjer där barnet har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska miljöer
- > Säkerställ att skolans arbete med det demokratiska uppdraget tillgodoser barnens behov av arenor för att prata om svåra frågor inklusive våldsbejakande islamistisk extremism

2. Säkerhetspolisen, Årsbok 2016, sid. 52.

Bakgrund

Om uppdraget

I oktober 2016 fick Barnombudsmannen i uppdrag av regeringen att öka kunskapen om barns erfarenheter av våldsbejakande extremism. Syftet är att med utgångspunkt i barns upplevelser och erfarenheter kunna förebygga att barn far illa.³ Mot bakgrund av att flickor och pojkar påverkas av eller är involverade i våldsbejakande extremism på olika sätt ingick att beakta ett jämställdhetsperspektiv i arbetet.

Uppdraget består av två delar. I den första delen ska Barnombudsmannen lyssna till barn för att inhämta kunskap om barns erfarenheter av att vara berörda av problematiken med att personer reser från Sverige till konfliktområden i terrorismsyfte. I den andra delen av uppdraget ska Barnombudsmannen sammanställa den forskning och kunskap som finns om barn och ungdomar som direkt eller indirekt berörs av högerextremism och vänsterextremism.

I uppdraget ingår också att Barnombudsmannen ska sammanställa resultaten av de båda delarna av uppdraget i rapporter som ska spridas till myndigheter, kommuner och övriga aktörer som arbetar med barn. I den här rapporten redovisar vi resultatet av våra samtal med barn och unga som har erfarenhet av våldsbejakande islamistisk extremism. Den andra delen av uppdraget, som fokuserar på befintlig forskning om våldsbejakande islamistisk extremism samt våldsbejakande vänster- och högerextremism, kommer att redovisas i maj 2018.

En viktig del i Barnombudsmannens uppdrag handlar om att bevaka och driva på efterlevnaden av barnkonventionen och särskilt uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med barnkonventionen.⁴ I genomförandet av detta regeringsuppdrag har vi därför tagit avstamp i ett barnrättsperspektiv i syfte att belysa och problematisera vad samhället behöver göra för att säkerställa att barn och unga som på olika sätt är berörda av våldsbejakande islamistisk extremism får sina rättigheter tillgodosedda och för att förebygga att barn far illa.

Lägesbild

Säkerhetspolisen bedömer att det sedan 2012 är ungefär 300 personer från Sverige som har rest till våldsbejakande islamistiska grupperingar i Syrien och Irak. I flera fall har de som rest varit barn. Barnen har rest iväg både på eget initiativ

och som medföljande till föräldrar och andra anhöriga som har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska grupperingar.⁵

Resandet från Sverige till konfliktzoner har i dagsläget avtagit. Samtidigt pekar Säkerhetspolisen på att det finns en risk för att anhängare till islamistiska terroristorganisationer istället utför attentat här i Sverige. Många av de som har rest – både barn och vuxna – återvänder nu till Sverige och har med sig erfarenheter, kunskaper och kontakter. Vissa har fått militär träning och kan ha utfört terrorhandlingar under sin resa.⁶

Barnen som berörs

Våldsbejakande islamistisk extremism påverkar många fler barn än de som själva har rest eller försökt resa. Vi har pratat med barn som själva har varit involverade i våldsbejakande islamistiska miljöer och barn som känner någon som är eller har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism. Vi har också pratat med barn som inte har någon personlig erfarenhet, utan betraktar det lite mer på avstånd då de bor eller går i skolan i ett område där personer har rekryterats. Det är dessa röster du möter i den här rapporten.

Något som blivit tydligt när vi gjort genomgångar av forskningen på området är att det finns få eller inga studier som utifrån barn som informanter beskriver situationen för dessa tre grupper av barn. Därför är den här rapporten på många sätt unik och de röster från barn som vi fått kring den här frågan är unika.

Det finns inte ett enkelt svar på frågan varför barn och unga själva involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Forskning visar att vänskapsband och relationer är det som har störst betydelse både på gott och ont när det gäller rekrytering av ungdomar till islamistiska terroristorganisationer.⁷ Forskning visar också att extremistiska grupper rekryter från miljöer där våld och kriminalitet är vanligt. Som exempel nämns vissa av våra storstäders förorter.⁸ Studier pekar även på att det är vanligt att de som reser själva har ett kriminellt förflutet, i vissa studier så många som 70 procent bland de rekryterade.⁹ Danska Ankestyrelsen har tittat på 20 fall där ungdomar förmodas ha rest för att ansluta sig till IS. I sin rapport beskriver Ankestyrelsen att majoriteten av ungdomarna var kända av socialtjänsten innan de rekryterades. De flesta av ungdomarna var uppväxta i Danmark, men endast fyra av dem hade avslutat gymnasiet.¹⁰

Mycket av den våldsbejakande islamistiska nätpropaganda riktar sig mot unga och användningen av internet har därför blivit en allt viktigare pull-faktor in i miljön.¹¹ I en studie från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) vittnar ungdomar om att de i sina flöden i sociala medier kan bevittna propaganda och även avrättningar och mord. Inlägg som kommenteras eller klickas blir mer synliga och det kan vara svårt att värja sig eller välja bort att få se bilder av det slaget.¹²

Barnombudsmannen

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

3. Uppdrag till Barnombudsmannen att öka kunskapen om barns upplevelser av våldsbejakande extremism och terrorism (Ku2016/02294/D).
4. Lagen (1993:335) om Barnombudsman, 2 §.
5. Säkerhetspolisen, Färrer reser från Sverige till terroristorganisationer, <http://www.sakerhetspolisen.se/ovrigt/pressrum/aktuellt/aktuellt/2017-06-27-farre-reser-fran-sverige-till-terroristorganisationer.html>, lydelse 2017-12-22.
6. Säkerhetspolisen, Årsbok 2016, sid. 52.
7. Bjørge, Tore, Förebyggning av kriminalitet, Oslo, Universitetsforlaget, 2015.
8. Sarnecki, Jerzy, Från traditionell till ideologiskt motiverad brottslighet, i Våldsbejakande extremism: En forskarantologi av Utredningen En nationell samordnare för att värna

demokratien mot våldsbejakande extremism (SOU 2017:67), sid 84.
9. A.a., sid. 69.

10. Ankestyrelsen, Ankestyrelsens undersøgelse af 20 sager om unge formodet udrejst til væbnet konflikt, 2015.
11. Ranstorp, Magnus, Gustafsson, Linus, Hyllengren, Peder, Förebyggande av våldsbejakande extremism på lokal nivå: Exempel och lärdomar från Sverige och Europa, Försvarshögskolan, CATS, 2015, sid. 14 ff.
12. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Främmande är skrämmande – ungas röster om våldsbejakande extremism, 2016.

Så här gjorde vi

Utifrån uppdraget att lyssna på barn och unga och inhämta kunskap om barns erfarenheter av att vara berörda av problematiken med att personer reser från Sverige till konfliktområden i terrorismsyfte har vi haft kvalitativa samtal med barn och unga som på olika sätt berörts av dessa frågor.

Barnen har olika erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism. En del lever i eller mycket nära de extrema miljöerna medan andra betraktar dem på något större avstånd. För att få en bred förståelse för barns skilda upplevelser har vi valt att träffa barn i tre grupper:

1. Barn med direkt erfarenhet av att själva ha varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism.
2. Barn med erfarenhet av att närstående eller vänner är eller har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism.
3. Barn som inte har direkt erfarenhet av våldsbejakande islamistisk extremism, men som bor i områden varifrån personer har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska miljöer.

Vi har kommit i kontakt med barnen och ungdomarna genom olika kanaler: socialtjänsten, poliser, skolor, civilsamhällets organisationer och lokala samordnare mot våldsbejakande extremism.

De flesta med direkt erfarenhet av våldsbejakande islamistisk extremism kommer från några få platser i landet. Vi har därutöver framförallt träffat barn och unga som bor i de områden varifrån personer har anslutit sig. De områden som barnen i den här rapporten kommer från är områden som av polisen är klassade som särskilt utsatta områden, där ett av kriterierna är att det finns religiös extremism.¹³

Det har varit ett svårt och omfattande arbete att nå de barn som vi har velat tala med. Under arbetets gång har vi mött stort motstånd från såväl barn och unga själva som från vuxenvärlden runt omkring barnen.

Våldsbejakande islamistisk extremism är uppenbarligen ett ämne som väcker känslor. Uppdraget visar att det är både tabubelagt och svårt att prata om för många som har erfarenhet av detta. Vårt intryck är också att det kan uppfattas som stigmatiserande och utpekande att bli tillfrågad om man vill berätta om sina erfarenheter. Ofta finns en underliggande rädsla för att man själv eller familjen ska bli utpekad som terrorist i samhället och i media.

De barn och unga som har erfarenhet av att själva ha varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism har i många fall redan blivit utsatta för en omfattande exponering i media, utan att de själva har tagit initiativ till detta. Detta har varit mycket påfrestande för barnen och deras familjer. Vi har märkt en långtgående vilja att skydda sig själv, men framförallt sina närstående, från att ytterligare hängas ut i media. Det har gjort att barnen i vissa fall har känt sig tvungna att avstå från att träffa oss, trots att de egentligen har velat prata om sina erfarenheter.

I våra försök att komma i kontakt med barn och unga har vi också mött en omfattande gate-keeping från vuxna

i barnens närhet. Man har antingen önskat skydda barnet eller den egna relationen till barnet. Vuxna i barnens närhet har till exempel velat skydda barnen från att prata om sådant som är svårt och som väcker mycket känslor. Men det har också handlat om att professionella vuxna runt barnen – exempelvis socialtjänst och skola – har varit rädda för att deras egen relation till barnet och dess familj ska ta skada av att barnet pratar med oss om sina erfarenheter.

Barnombudsmannen har mött och lyssnat på 55 barn och unga i åldrarna 12-25 år. De unga som var över 18 år när vi träffade dem var under 18 år då de fick sina erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism. Könsfördelningen är jämn, vi har träffat 28 pojkar och 27 flickor. Tyvärr är det en mer ojämn fördelning mellan de tre olika barngrupperna. Det har varit särskilt svårt att få möjlighet att prata med de barn som har direkta egna erfarenheter av att resa eller vars närstående har rest. Vi har därför pratat med flest barn i gruppen som bor i områden varifrån personer har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska miljöer. Däremot låter vi de med mer direkta erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism ta stor plats bland de återgivna berättelserna.

Vi har träffat och samtalat med barnen och ungdomarna på skolor, i barnens hemmiljöer och i Barnombudsmannens lokaler.

Samtals- och analysmetod

I Barnombudsmannens möten med barn och unga använder vi metoden Unga Direkt. Metoden är kvalitativ och passar både för enskilda samtal och samtal i grupp. Utgångspunkten är att barnen berättar om sådant de själva har erfarenhet av och vi ser barnet som expert på sin egen situation. Samtalsledaren ställer öppna frågor och följer barnets berättelse, så att barnens egna erfarenheter och uppfattningar ska komma fram.¹⁴

Innan Barnombudsmannen träffar barn och unga under 18 år inhämtar vi samtycken från vårdnadshavarna. I mötet med barnen informeras de om Barnombudsmannens verksamhet och särskilda uppdrag. Barnen får givetvis också samtycka till sin medverkan. Vi spelar in samtalen om vi får medgivande till det.

De barn och unga som vi har mött för den här rapporten fick välja om de ville prata i grupp eller enskilt.

För detta uppdrag har barnen inledningsvis blivit tillfrågade om hur de upplever att bo i sitt område och om sina kunskaper om och erfarenheter av våldsbejakande islamistisk extremism. Barnen har sedan i stor utsträckning styrt samtalen och tagit upp frågor som de tycker är viktiga. Eftersom vi utifrån uppdraget har varit särskilt intresserade av vissa ämnen så har vi också ställt riktade, men öppna, frågor. Barnen har till exempel tillfrågats om vad de hade behövt för hjälp, vad de tror att andra hade behövt för hjälp och varför unga radikaliserar.

Vi har sedan transkriberat alla samtal och gjort tematiska analyser av barnens berättelser. Temana har utgått från uppdragets frågor och från de områden som barnen har valt att lyfta. Ett exempel på ett område som vi inte hade frågor om men som barnen själva lyfte är religion, och då särskilt islam. I den fortsatta analysen har vi även tittat på hur barn från de tre olika grupperna pratar om olika teman.

13. Polismyndigheten, Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för Polisen, 2016, sid. 10.

14. Mer information om Unga Direkt finns på Barnombudsmannens webbplats: www.barnombudsmannen.se/unga-direkt.

Citaten i rapporten är barnens egna ord och utvalda för att de lyfter fram olika aspekter av barnens berättelser. Ibland belyser de enskilda aspekter ett barn har lyft fram av temat, ibland står de för mönster vi hittat i vår analys eller återgivande av barns egna slutsatser. I vår kvalitativa, tolkande analys skiftar vi med andra ord mellan helhet och delar, mellan specifika uttalanden och samtalet eller materialet som helhet för att förstå det som sägs.¹⁵

Barnen berättar om komplexa situationer och påpekar ofta själva att det inte finns några enkla svar på hur någon blir radikaliserad eller vilket stöd som kan behövas. I analysdelarna har vi försökt fördjupa förståelsen av barnens berättelser, utan att tappa komplexiteten.

Utifrån det kvalitativa urvalet kan vi inte generalisera våra resultat och barnen representerar därför bara sig själva. Berättelserna ger dock exempel på hur barn med olika erfarenheter uppfattar frågor kring våldsbejakande islamistisk extremism. Barnen ger värdefull information om sina upplevelser och vad de anser att vuxenvärlden behöver kunna, förstå och ta hänsyn till.

Barnen i rapporten heter egentligen något annat. För att underlätta läsningen har vi gett alla namn men namnet säger ingenting om det verkliga barnets kön, ursprung och så vidare.

Begrepp

I den här rapporten används många begrepp. Detta avsnitt är tänkt att skapa en gemensam utgångspunkt för rapporten genom att redogöra för hur vi använder begrepp som utgör huvudfokus enligt regeringens uppdrag.

Idag saknas entydiga och allmängiltiga definitioner av flera relevanta begrepp, vilket i praktiken innebär att begrepp kan användas på olika sätt av olika aktörer.¹⁶ Barnombudsmannen anser att det är viktigt att vi utgår från samma definitioner som andra aktörer. Vi använder i första hand Säkerhetspolisens och Den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremisms definitioner.

Nedan listas begrepp som förekommer och/eller är relevanta för rapporten med källa för den som vill läsa mer.

Terrorism kan definieras på olika sätt och det saknas idag en gemensam tolkning. I lagen (2003:148) om straff för terroristbrott definieras terroristbrott som en gärning som allvarligt kan skada en stat eller en mellanstatlig organisation och där avsikten är att injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller befolkningsgrupp, otillbörligen tvinga offentliga organ eller en mellanstatlig organisation att vidta eller att avstå från att vidta en åtgärd, eller allvarligt destabilisera eller förstöra grundläggande politiska, konstitutionella, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller i en mellanstatlig organisation.¹⁷

Våldsbejakande extremism kan definieras som olika ideologier som bejakar och legitimerar våld som medel för att förverkliga extrema ideologiska åsikter och idéer där terrorism

är en metod som används av våldsbejakande extremistiska grupperingar och individer.¹⁸

Våldsbejakande islamistisk extremism kan definieras som sådan säkerhetshotande verksamhet som motiveras med islamistiska argument och som ytterst syftar till att med stöd av våld eller hot om våld förändra ett samhälle i odemokratisk riktning.¹⁹

Radikalisering kan definieras som en process där individer introduceras till ett öppet ideologiskt budskap och trosystem, vilket uppmuntrar till rörelse från moderata idéer i mittfåran mot extrema åsikter.²⁰

Ett utsatt område definieras av Polisen som ett geografiskt avgränsat område där läget enligt polisen anses vara allvarligt. I särskilt utsatta områden anses läget vara akut. Området kännetecknas av en allmän obenägenhet att delta i rättsprocessen och de kan förekomma systematiska hot och våld mot vittnen, målsägare och anmälare. Situationen innebär att det är svårt för polisen att fullfölja sitt uppdrag. Området inbegriper även i viss mån parallella samhällsstrukturer, extremism, personer som reser iväg för att delta i strid i konfliktområden och en hög koncentration av kriminella.²¹

15. Jfr Thomsson, Heléne, Analysera intervjuer – om konsten att göra kvalitativa analyser vid statliga verk och myndigheter, 2014, sid. 51.

16. Våldsbejakande extremism i Sverige – nuläge och tendenser (DS 2014:4), sid. 20.

17. Lagen (2003:148) om straff för terroristbrott, 2 §.

18. Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, Nationell strategi mot våldsbejakande extremism, 2016, sid. 7.

19. Säkerhetspolisens, Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige, 2010, sid. 9.

20. A.a.

21. Polismyndigheten, Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för Polisen, 2016, sid. 10.

Barnkonventionen

Rättigheterna enligt barnkonventionen och andra instrument om mänskliga rättigheter hänger samman i en helhet och ska tolkas i förhållande till varandra. FN:s barnrättskommitté har uttalat att det därför är angeläget att rättigheterna i konventionen tolkas utifrån ett helhetsperspektiv.²² Detta krav gäller även i relation till statens ansvar för att förebygga att barn som berörs av våldsbejakande islamistisk extremism far illa.

Vi vill ändå lyfta fram ett antal artiklar som vi menar är av särskild betydelse för att förstå och sätta in barnens erfarenheter och upplevelser i en barnrättslig kontext. Dessa artiklar får därmed betydelse för hur barnkonventionen i övrigt ska användas när det kommer till statens ansvar för att säkerställa grundläggande mänskliga rättigheter för barn som involveras i våldsbejakande islamistisk extremism.

BARNKONVENTIONENS GRUNDPRINCIPER:

Artikel 2 understryker alla barns lika värde och rättigheter. Alla barn som befinner sig i ett land som har antagit barnkonventionen ska få sina rättigheter tillgodosedda utan åtskillnad. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3 anger att det är barnets bästa som ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska då tas till barnets egen åsikt och erfarenhet.

Artikel 6 handlar om varje barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Ordet "utveckling" ska tolkas som ett helhetsbegrepp som omfattar inte enbart barnets fysiska hälsa, utan också barnets andliga, moraliska, psykiska och sociala utveckling.²³ Artikel 6 innebär därmed ett krav på medlemsstaterna att skapa förutsättningar för varje barn att växa upp under förhållanden som främjar hans eller hennes möjligheter att nå sin fulla potential.

Artikel 12 lyfter fram barnets rätt till delaktighet genom att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör barnet. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad.

SÄRSKILT VIKTIGA ARTIKLAR FÖR BARN SOM INVOLVERAS I VÅLDSBEJAKANDE ISLAMISTISK EXTREMISM:

Artikel 5 och 18 anger att det är barnets föräldrar som har det primära ansvaret för barnets uppfostran och utveckling liksom för att ge barnet vägledning och råd när barnet utövar sina rättigheter enligt konventionen, men att staten ska ge föräldrarna lämpligt bistånd när de fullgör detta ansvar.

Artikel 7, 8 och 30 slår på olika sätt fast barnets rätt till identitet. Barnet har enligt dessa artiklar bland annat rätt till vetskap om sitt ursprung, rätt till medborgarskap, namn och släktförhållanden samt rätt till sin kultur, sin religion och sitt språk.

Artikel 13 handlar om barnets rätt till yttrandefrihet och anger att barnet har frihet att söka, motta och sprida information och tankar av alla slag. Yttrandefriheten utgör en av de mest grundläggande fri- och rättigheterna i ett demokratiskt samhälle och möjligheten för barnet att fullt ut kunna utöva denna rättighet spelar en viktig roll för hans eller hennes utveckling mot att bli en demokratisk samhällsmedborgare.

Artikel 14 lyfter fram barnets rätt till religionsfrihet, tankefrihet och samvetsfrihet. Denna rätt innebär bland annat att barnet har rätt att bekänna sig till eller anta en religion efter eget val, samt frihet att ensam eller i gemenskap med andra utöva sin religion genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.

Artikel 19 betonar barnets rätt till frihet från alla former av våld. Genom formuleringen "alla former av våld" tar artikel 19 en bred ansats och innefattar därmed såväl direkt, fysiskt våld som mer indirekt, strukturellt våld.

Artikel 29 handlar om utbildningens mål och slår fast att barnets utbildning bland annat ska syfta till att utveckla barnets respekt för mänskliga rättigheter samt förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper.

Artikel 39 säger att barn som – både som offer och förövare – har upplevt till exempel utnyttjande, övergrepp eller väpnad konflikt, har rätt till fysisk och psykisk rehabilitering.

22. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 5: Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter, 2003, punkt 6 och 18.

23. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 5: Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter, 2003, punkt 12.3.

**Att involveras i
våldsbejakande
islamistisk
extremism**

BARNEN BERÄTTAR. Av Regeringsuppdraget innebär att Barnombudsmannen ska lyssna på barn och inhämta kunskap om barns erfarenheter av att vara berörda av problematiken med att personer reser från Sverige till konfliktområden i terrorismsyfte för att öka kunskapen om barns upplevelser av våldsbejakande extremism.

Vi har låtit barn och unga med olika erfarenheter berätta vad de vet, tror och tänker om hur och vilka som reser, och varför barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. En del av barnen vi mött har själva varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, andra har en familjemedlem eller känner någon som har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska miljöer. Vissa av barnen har en mer avlägsen och indirekt erfarenhet genom att exempelvis bo i ett område varifrån personer har rekryterats.

Hur man märker att någon är på väg att radikaliseras

När barnen pratar om hur man kan märka att någon håller på att radikaliseras så nämner flera att personens beteende förändras. Vissa barn har observerat att personen har börjat dra sig undan eller söka sig till andra grupper av människor.

"Alltså, hur jag visste att min kompis skulle åka. Det var ju hans beteende. Han var liksom ... När jag sa till honom 'ska vi gå och spela fotboll' och såna grejer, var han mer så här 'nej, jag ska vara hemma'... Och sen när det pågick så här i veckor och månader, då började jag bli ... det var så jag märkte att det skulle hända någonting", säger Manaar.

Raheem berättar om sin vän:

"Han var så här ... han var lite kriminell, han brukade hänga med dåliga personer så här. Så hans föräldrar började märka sånt".

Barnen har alltså uppmärksammat beteendeförändringar som de, åtminstone i efterhand, sett var tecken på att personen i deras närhet hade påbörjat en radikaliseringsprocess.

Barnen har också blivit misstänksamma när personen börjat visa intresse för exempelvis videoklipp med extrema budskap eller ge uttryck för extrema åsikter.

"Alltså först så trodde jag inte att det skulle bli så här, men efter när han började visa mer och mer och bli så här intresserad, då började jag prata med mina föräldrar, och sen så sa de att 'det blir säkert ingenting' och såna grejer. Men sen efter ... ändå, då när han åkte iväg, då visste jag att han inte skulle komma tillbaka", berättar Manaar.

Ibland har radikaliseringsprocessen varit mer uttalad. Personen kan till och med ha berättat att hen funderat på att ansluta sig till en terrororganisation. Nima berättar:

"Hon hade sagt att hon ville, men hennes familj trodde hon bara skojade. [...] Jag vet inte, hon ville. Hon hade pratat om det hemma flera gånger, att hon hade velat strida. Men hennes familj tog aldrig taget att göra, 'ja, hon menar allvar, vi måste göra något åt saken'. De var så här 'jaha, okej'. De trodde aldrig att hon verkligen skulle göra det."

Barnet beskriver hur vuxna i flickans närhet inte ingripit trots att flickan vid upprepade tillfällen pratat om att hon velat strida. Vuxenvärlden verkar inte ha uppmärksammat eller insett allvaret i de båda situationerna. Det är tydligt att barnen anser att de vuxna skulle ha intagit en mer ansvarstagande och vägledande roll än de gjorde.

Varför barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism

Barnen nämner olika anledningar till att barn och unga involver-

ras i våldsbejakande islamistisk extremism. De menar att det till exempel kan handla om att höra till eller att inte göra det – om känslan av utanförskap och utsatthet.

Några barn tror att orsaken till att unga ansluter sig till islamistiska terroristorganisationer bottnar i personens barndom och relationer inom familjen. Samar berättar:

"Jag tänker mest så här, det beror på kanske också hur personen som har begett sig och krigat med ISIS har haft det under barndomen eller med familjen och hur relationen har varit. Det kanske är mer en ilska som får en att åka dit också så att de vet, 'ja, men jag bryr mig inte om er, det spelar ingen roll hur mycket ni tjuvar på mig, för ni har aldrig funnits där för mig."

"Alltså, hur jag visste att min kompis skulle åka. Det var ju hans beteende. Han var liksom ... När jag sa till honom 'ska vi gå och spela fotboll' och såna grejer, var han mer så här 'nej, jag ska vara hemma' ... Och sen när det pågick så här i veckor och månader, då började jag bli ... det var så jag märkte att det skulle hända någonting."

Samar beskriver här ett utanförskap på ett mer personligt plan, när en känsla av övergivenhet kan fungera som motivation till att ansluta sig till en islamistisk terroristgrupp.

Ett barn berättar om personer som reser för att ansluta sig: *"Oftast människor vill överleva men de här människorna, de vill dö."*

Raheem förtydligar:

"Alltså, i Syrien de flesta vet ju att de ska gå dit och dö. De är inte där för att ha roligt. Man kallar ju det för jihad alltså. Man går dit för att dö, man är inte där för att leva."

Det barnen berättar är att det kan vara en vilja att ändra sitt liv som gör att personer reser iväg. Här är drivkraften snarare att komma ifrån en utsatt situation, än en önskan om att höra till.

Barnen pratar också om kriminalitetens betydelse och att kriminalitet kan vara en inkörsport till att senare radikaliseras. En del barn beskriver att barn och unga som är kriminella hoppas finna en väg ut ur en destruktiv livsstil genom att ansluta sig till våldsbejakande islamistiska grupper. Ett barn, vars vänner har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, berättar:

"Jag har försökt prata med mina vänner om att det finns andra möjligheter förutom kriminalitet och så. Men till exempel nu har jag blivit dömd flera gånger, alltså i den här domen, mitt straffregister. Den är kvar i typ sju år till. Jag fick villkorlig dom sista gången så den är kvar i tio år. Och vart än jag söker jobb så kanske ... om det är på ett bra ställe vill säga, så frågar de efter belastningsregister. Och då kommer jag dit med mitt register och så säger de nej. Och då tänker jag 'fuck

det här', men nu tänker jag inte så längre, för att jag vet, jag gjorde fel. Men många tänker så. Ja. De blir straffade en gång och så är de straffade för hela livet.[...]"

"Jag hade varit i fängelset, 100 %. Så min väg ut ... Min väg ut var att jag gick med där. Redan som 16-åring visste jag. För att vissa behöver det för att de ska komma på rätt väg."

Barnet beskriver här att det är vanligt att personer som har hamnat i kriminalitet och en destruktiv livsstil upplever att de inte har några andra alternativ för att förändra sin situation, än att söka sig till våldsbejakande islamistisk extremism.

Ett barn, som har erfarenhet av att själv ha rest iväg för att strida, resonerar kring vilken riktning hens liv hade tagit om hen inte hade bestämt sig för att resa iväg:

"Jag hade varit i fängelset, 100 %. Så min väg ut ... Min väg ut var att jag gick med där. Redan som 16-åring visste jag. För att vissa behöver det för att de ska komma på rätt väg."

Ett annat barn, vars vän har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, resonerar på ett liknande sätt:

"Ja. Om man tänker så här då, du är mer mottaglig, om du befinner dig i vissa negativa situationer. Det är där du blir mer mottaglig för det här. För vad de lovar dig är en identitet, de lovar dig en roll, de lovar dig en grupptillhörighet där. De lovar dig en ny chans i livet också. Om du tidigare har varit kriminell så har du nu en chans att bli förlåten. Okej, samhället kanske inte accepterar dig på grund av den här lilla prickken, eller att du har varit i fängelset, men den här gruppen accepterar dig. De bryr sig inte alls om vad du har gjort tidigare. Det de bryr sig om är vad du gör nu."

Andra barn vi pratat med menar att de kriminella försöker få sina synder förlåtna genom att strida med IS. Mashal förklarar:

"Men alltså när man hör om att så här en människa åker, det är för det mesta ... En kompis typ säger 'Ja, men alla dina synder kommer att förlåtas. Kom igen. Vi går dit och krigar.' [...] Vissa människor har till och med betalat för att gå dit. 'Ja, om jag ger dig så här mycket pengar, sen du kan lämna till dina föräldrar och sen du kan bara gå och sen alla dina synder kommer förlåtas.' Så klart man vill ju alla sina synder ska förlåtas och de går dit. Men är det inte värre att bara dö i krig?"

Ett annat barn, som har vänner som har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, resonerar på ett liknande sätt:

"Jag tror många är vilsna och även en stor procent av dem är kriminella personer. Till exempel vissa härifrån, det var flera stycken som åkte och nästan alla av dem var dömda brotts-

"När du saknar en identitet så kommer du söka efter en identitet, så enkelt är det. När du är utanför samhället så vill du så gärna komma in på något sätt, du vill betyda någonting."

lingar. Så de har gjort ganska mycket i sitt liv så visar de den här vägen om att gud kommer att förlåta dig om du gör det här. Så är de dumma i huvudet och tror på det. Så åker de ner."

Flera anledningar som barnen nämner handlar om den strukturella utsattheten i området och samhället. Det kan exempelvis vara upplevd rasism. Ett barn, som har erfarenhet av att själv ha varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism, berättar:

"På den tiden och så, 2015, det är för mycket rasism och sånt där, och sen då blir det enkelt för dem [rekryterarna] att påverka en människa. Om man inte trivs här, i skolan eller något så här lite, och sen de påverkar mer. Så..."

Barnet beskriver här att om man till exempel inte trivs i skolan kan rasism göra att man känner sig mindre inkluderad. Jarah, som också har egna erfarenheter av våldsbejakande islamistiska miljöer, berättar hur rasism påverkat hen:

"Nej, men de här som skriver propaganda och sånt pratar om Syrien och Irak, alltså de beskrev det som att det var en stat för muslimer och sånt, och det fanns ingen rasism och sånt där, och sen alla är muslimer, alla vi är bröder och systrar."

Propagandans bild av gemenskap och hur alla muslimer inkluderas blir en kontrast till utsatthet och rasism.

Kaysan, vars vänner har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, talar om hur en upplevd exkludering från samhället och ett sökande efter identitet kan ha betydelse:

"När du saknar en identitet så kommer du söka efter en identitet, så enkelt är det. När du är utanför samhället så vill du så gärna komma in på något sätt, du vill betyda någonting."

Vilka som involveras i våldsbejakande islamistisk extremism

Gällande frågan vilka som involveras i våldsbejakande islamistisk extremism så återkommer barnen till att det är främst killar som radikaliseras. Ett barn förklarar detta med att killar anses vara starkare och modigare i kulturer där det pågår krig.

Barnen beskriver hur killar ansluter sig för att strida medan tjejer ansluter sig för att ta hand om killarna. Löften om att få gifta sig med en krigare kan göra att tjejer ansluter sig:

"Du vet, när man är i Syrien, då man kallar för jihad alltså. Och tjejers jihad, det är att ta hand om en man, att gifta sig med en man och ta hand om honom", säger Raheem.

Tjejer kan också involveras i våldsbejakande islamistisk extremism eftersom de saknar hopp om framtiden, att de inte ser något annat val. Någon menar att de ansluter sig på grund av den press från familjen som kan uppstå om tjejen inte är gift när hon är i 20-årsåldern.

Flera barn säger att de tror att det är ungdomar mellan 15 och 20 år som ansluter sig och att tjejerna till och med kan vara något yngre. Ghalia funderar så här kring frågan om ålder:

"Jo, jag tänker att i 20 år är den tiden man kanske tänker efter om sitt liv, vad som är bra, vad man vill bli eller så. Och det tror jag är den tiden."

Hur och var rekrytering sker

När barnen pratar om var rekrytering till våldsbejakande islamistiska grupper sker så nämner några ungdomsgården:

"På ungdomsgården. Så här det är... Alltså, Al-Shabaab, de anlitar flera personer därifrån. Det är många personer som åker från ungdomsgården till Al-Shabaab", säger Kalila. Hen menar att rekryterarna är just på ungdomsgården av en anledning: "För att det finns många såhär ungdomssomalier, och det är det de vill ha."

Enligt barnen går det till så att äldre personer som barnen tror är kunniga imamer kommer till ungdomsgården och försöker övertyga dem till att ansluta sig:

"Alltså de tar några barn och säger till dem 'vi gör så här och vi är så här bra' och försöker hjärntvätta dem till att tro att de är bra. Och sen går de och krigar med IS istället eller de där dåliga grupperna. Och det är i alla fall det jag har hört, att de kommer till såna här fritidsområdet och sen tar... eller tar, typ hjärntvättar några barn så de kommer med", berättar Samar.

Samar nämner att barnen tror att dessa personer är imamer och när vi frågar vad hen menar förklarar Samar:

"Jag tror inte det, men så här, alltså de försöker klä sig som de är."

Risken att involveras i islamistiska terroristgrupper uppfattas som överhängande om en, vad barnen tror, lärd person erbjuder ett syfte med livet och löften om en identitet och ett brödraskap.

"För de [ungdomarna] tror de här personerna vet bättre. För om någon kommer och säger så här 'ja, jag vet allt om Koranen, det här är helt ok, följ med mig'. Om du tror att den personen vet bättre än dig, då kommer du lyssna på den personen, och det är det de tror", förklarar Kalila.

Enligt barnen får rekryterarna barnen att tro att de gör någonting bra för islam och att de kan hjälpa oskyldiga människor genom att ansluta sig.

Ett annat forum för rekrytering och propaganda som barnen nämner är Internet. Jarah berättar att propagandan dök upp så fort hen öppnade ett Twitterkonto, och det var så hen blev intresserad:

"[D]et är inte så mycket idag, men för två år, för tre sen, det var jättemycket propaganda på nätet. Bara på Twitter jättemycket folk som delade hela tiden. Och jag öppnade bara ett konto, och sen så kom det här, alltså deras propaganda. Och sen så ju mer tiden gick så gick jag in i det djupare och djupare".

Propagandan från IS och andra terroristgrupper har uppenbarligen nått ut både till barn som själva varit intresserade, och i ett senare skede även involverats i våldsbejakande islamistisk extremism, och till barn vars enda koppling till våldsbejakande islamistisk extremism är att de bor eller går i skolan i ett område varifrån personer har anslutit sig till dessa miljöer.

Barnen berättar också att det är lätt att få tag på videos från våldsbejakande islamistiska grupper:

"Typ kvällstidningar lägger upp ibland såna här propaganda-videos som IS använder sig av, och sen... ja, det var så jag såg första gången det här", berättar ett barn som själv har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism.

Svensk media kan alltså vara ett barns första kontakt med extremistgruppens propaganda. Barnen berättar också att de våldsbejakande islamistiska grupperna har hemsidor där man kan se filmer och där det finns information att läsa.

Propagandans innehåll

I barnens berättelser framträder en tydlig bild av vad extremistgrupperna lockar med för att rekrytera. Irsa förklarar:

"Det är många som åker till den här grejen för att när man dör, de åker till paradiset.[...] De tänker 'jag borde hjälpa mitt land, om jag dör jag kommer ändå åka till paradiset för jag hjälper mitt eget land."

Barnen beskriver hur propagandans innehåll påverkar att man vill resa. De tror att barn och unga motiverats till att

åka och strida eftersom de är övertygade om att de kommer till paradiset efter döden och att de våldsbejakande islamistiska grupperna tar hand om deras familjer. Andra barn tror att barn och unga kan bli övertalade av kompisar med prat om att alla synder kommer att förlåtas.

Mousa, som har erfarenhet av att själv har rest iväg för att strida, berättar:

"Många saknar det här brödraskapet. Många sitter hemma och har inte några vänner. Så går man in på nätet och tittar på någon video, propagandavideo, och så... ja, pratar om brödraskap och... ja, de visar några glada bilder från Syrien och Irak och så tänker man 'jag har inga vänner här i Sverige, men där kommer jag få allt'. Såklart man åker ner. För att här i Sverige har man ingenting."

Manaar har en kompis som har rest iväg för att strida och berättar om hur propagandan påverkade kompisens:

"När jag kände han så var han väldigt så här, han gillade krig. Alltså han tittade mycket. Han visade mig så här videos på Isis och såna grejer, och man blir väldigt påverkad när man tittar på såna videos. Och då vill man bara ha mer och mer. Sen när man blir äldre, då gillar man det."

"Många saknar det här brödraskapet. Många sitter hemma och har inte några vänner. Så går man in på nätet och tittar på någon video, propagandavideo, och så... ja, pratar om brödraskap och... ja, de visar några glada bilder från Syrien och Irak och så tänker man 'jag har inga vänner här i Sverige, men där kommer jag få allt'. Såklart man åker ner. För att här i Sverige har man ingenting."

Att bo i ett särskilt utsatt område

För att förstå i vilka sammanhang radikalisering uppstår har vi frågat barnen hur det är att bo där de bor (vilket är i särskilt utsatta områden). I barnens berättelser framträder en delad bild. Å ena sidan trivs de, å andra sidan känner de sig otrygga. Klart är att de tydligt kopplar samman risken för radikalisering med våld, kriminalitet och utanförskap i området.

När barnen berättar varför de trivs i området så pratar de om sammanhållningen, att alla pratar med varandra och att de har sina familjer, kusiner och släktingar nära. De återkommer till att familjen och föräldrarna är de som de oftast vänder sig till och lyssnar på.

Barnen är på samma gång medvetna om hur andra ser på området och de är måna om att tala om att det inte är så farligt som vissa tror. Fahyim berättar:

"Här alltså det är så här ... Det är ju alltså, för mig är det tryggt här, förstår du? Det, alltså ... Men vissa tror att det är så här en no-go-zon typ. Att man inte kan komma hit, och att det är farligt och sånt, fast de visar bara den dåliga sidan. Men jag tycker alltså ... Och jag trivs här, för det är alltså ett bra ställe för mig."

Barn upplever att media bara ger en negativ bild, att man överdriver det som händer och lyfter fram deras område som ett laglöst område dit ingen vågar gå.

Dounya berättar:

”Vi har sett ... Alltså, jag har sett. Jag har sett någon bli skjuten. Alltså, jag såg inte när den blev skjuten, men jag såg när personen var så här på marken och så här.”

”Och jag tycker att Aftonbladet bara lägger upp allt dåligt som händer här, aldrig något som är bra eller ... alltså typ något bra som har hänt det. Bara allt det dåliga, att det blivit skottlossningar.”

Flera barn säger att de hade önskat att media också rapporterade om allt det som de upplever som bra. När närområdet beskrivs som en farlig plats präglad av kriminalitet, våld och droghandel är barnen oroliga att den bilden i viss mån även kommer att prägla omvärldens sätt att se på dem.

Men barnen själva upplever också en otrygghet som beskrivs i media, och de ser dagligen kriminalitet i området. Raheem berättar:

”Alltså, hur ska jag förklara? Du vet, folk, de måste alltid in i ett gäng för att kunna försvara sig. Du är så här ute själv och ska börja sälja saker. Om du får en motståndare kan du inte försvara dig. Så därför måste du bygga folk runt omkring dig. Du måste ha en liga.”

Barnet beskriver här en gängmiljö, där gängen hjälper och skyddar en tills man gör fel eller hamnar i konflikt.

Barnen vi har pratat med vet vilka som är kriminella, vilka platser de kriminella säljer droger på och de berättar detaljerat vad de varit med om. Flera barn berättar att de hört skott eller sett när någon legat skjuten och skadad.

”Vi har sett ... Alltså, jag har sett. Jag har sett någon bli skjuten. Alltså, jag såg inte när den blev skjuten, men jag såg när personen var så här på marken och så här”, berättar Fahyim.

Ett annat barn berättar om en liknande situation:

”Det är mycket orättvisa här. Det är ... jag berättade för dig, till exempel för några ... typ för en månad sen och en vecka, då det var en person som sköt här. Han var vid liv, de tog han. De var på väg till ... Alltså, det var en rondell. Sen då när de gick ut från rondellen, då polisen stoppade dem, de sa du måste vänta på ambulans, du kan inte ta han.”

Barnen önskar att det inte var så här i området:

”Nej, alltså jag blir rädd, jag bara ’tänk om det händer igen’ och sånt. Så man blir rädd och får panik och sånt. Alltså jag har panikångest så jag bara ’nej, nej, jag vill inte höra sånt”, berättar Heba.

Rädslan finns inte hos alla barn, däremot verkar våld och kriminalitet vara en realitet som barnen generellt hittar strategier för att förhålla sig till. Någon beskriver att man inte rör sig på vissa platser, en annan talar om att man hukar när man går förbi några man vet är farliga och flera nämner att de undviker att vara ute på kvällar.

Av barnens berättelser framgår att våldet och kriminaliteten påverkar pojkar och flickor på olika sätt.

Mashal berättar:

”Beroende på, det finns alltså bra ställen där, men det finns ganska oroande ställen, typ alltså när det kommer till tjejer, de kan inte gå ut i eftermiddagen. Alltså när det blir mörkt här. För det mesta finns det killar här ute.”

Vi tolkar det Mashal beskriver som att det är farligare för flickor än för pojkar att befinna sig på platser där det kan förekomma våld och att flickor därför undviker att vistas på platser i området som betraktas som ”otrygga”.

När det gäller pojkar beskriver barnen att de mer obehindrat kan vistas i områdena eftersom pojkar förväntas vara ”tuffa” och inte visa sig rädda för våldet och kriminaliteten. Barnens berättelser visar på detta sätt att pojkar och flickor också har olika attityder till våldet.

Kopplat till våldet visar barnens berättelser att det i områdena även finns uppförandenormer och en social kontroll som i högre grad påverkar flickor.

”Killar får vara överallt. Tjejer får inte göra det. Jag tänker på ungdomsgårdar. Tjejer vågar inte gå till ungdomsgårdar, för det är mer killar. Och det är som att killar bestämmer”, berättar Eshal.

Heba resonerar på ett liknande sätt:

”Ja, men det finns platser där tjejer inte kan vara till exempel. Så här till exempel klockan tolv på natten, de kan inte vara där, då finns det killar där och vem vet vad de kan göra.”

När vi frågar hur barnen vet vilka platser som flickor inte bör befinna sig på svarar Heba:

”Alltså ... Jag vet inte. Det är typ ... Det är så bara, det finns ... det är typ oskrivna regler.”

”Killar får vara överallt. Tjejer får inte göra det. Jag tänker på ungdomsgårdar. Tjejer vågar inte gå till ungdomsgårdar, för det är mer killar. Och det är som att killar bestämmer.”

Tilliten till samhällsaktörer

När vi har lyssnat på barnens berättelser är det tydligt att tilliten till samhällsaktörer i området generellt är låg.

”Alltså i media säger de ’de har inte så mycket tillit till myndigheterna’ och så, och det är ju sant, men vi får ju ingen hjälp. Det är bara socialen som skriver papper”, berättar ett barn som har erfarenhet av att själv ha varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism.

I princip inga barn har självmant tagit upp socialtjänsten när vi har pratat om vilket stöd barn och unga som involverats i våldsbejakande islamistisk extremism kan få och behöver. Snarare verkar det i områdena finnas en rädsla för att socialtjänsten ska bli inkopplad när ett barn har problem. På den direkta frågan om barnen tror att socialtjänsten kan göra något för att hjälpa dessa barn och unga, har vi fått svar som att socialtjänsten inte arbetar för att hjälpa människor utan att de är en myndighet som ”tar barn från sina föräldrar”.

Barnen verkar tycka att det primära ansvaret för att hjälpa ett barn som är involverad i eller riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism, ligger på de anhöriga och i synnerhet barnets föräldrar.

Av barnens berättelser framgår att både barnen och deras föräldrar har en låg tilltro till att samhället finns till för sina medborgare. Istället för att söka stöd hos samhällets instanser för att få hjälp när ett barn riskerar att fara illa väljer en del familjer att ”ta saken i egna händer”.

Religion och extremism

Ett av de teman som barnen särskilt uppmärksammat oss på är hur de ser på religionen i relation till våldsbejakande islamistisk extremism. Religionen har en central roll i flera av barnens liv. Ett antal barn går i koranskola på sin fritid och de talar om det som något positivt.

”Varje fredag, den börjar typ klockan tolv, så det hinner jag

inte. Men på lördag, söndagar, jag går, det är koranskolan. Vi börjar tio, vi slutar tolv, det är två timmar”, säger Atef.

Barn som inte har egen erfarenhet men som bor i områden varifrån personer har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska grupper, berättar att religionen lärt dem att det alltid är fel att döda och att terroristerna gör fel.

”Alltså i media säger de 'de har inte så mycket tillit till myndigheterna' och så, och det är ju sant, men vi får ju ingen hjälp. Det är bara socialen som skriver papper.”

”Jag har fått lära mig sen jag var liten att man inte ska bete sig illa mot någon eller döda någon. Och jag har också hört det i nyheter, mina föräldrar har sagt det, jag får höra det nästan varje dag. Man ska vara snäll mot människor. Och att döda någon är inte snällt. Och att om man tar någons liv, den personen skulle kanske få ett barn som någon dag skulle kanske göra en botemedel mot cancer eller göra någonting bra för mänskligheten, sen har man tagit det här livet. Ett liv som man inte kommer ... den här personen kommer inte leva igen, den kommer dö”, berättar Wail. När vi frågar vem som har lärt hen att det är fel svarar Wail: ”Nyheter och jag läser Koranen, så vi pratar om det i Koranskolan.”

Många barn är frustrerade över att våldsbejakande islamistiska grupper använder islam för att rekrytera nya anhängare och att de som ansluter sig gör det i islams namn. De har misstolkat islam och Koranen och att de inte har förstått vad religionen handlar om. Barnen betonar att det egentligen är haram, det vill säga förbjudet för en muslim, att döda en annan människa.

Manaar sammanfattar:

”... det är så här, många andra säger att det är islam, muslimer och så, men det där är inte alltså islam. Man ska inte döda sig själv eller kriga. Så, sen så de blir så här, de tänker fel. [...] För islam, det handlar bara om fred. Respekt och fred och såna grejer.”

Dessa barn uttrycker alltså bestämt att islam står för någonting gott. Enligt islam ska man vara snäll, ta hand om varandra och inte bete sig illa. Barnen anser dock att våldsbejakande islamistiska grupper använder sig av religionen för att legitimera sina våldsdåd. Barnen menar att det inte är riktiga muslimer som strider med islamistiska terroristorganisationer eller begår terrorattacker. Tvärtom så följer inte de som strider för terroristorganisationerna Koranens budskap, enligt barnen.

Flera barn oroar sig för att man som muslim blir en representant för den våldsbejakande islamistiska extremismen.

”Kanske så här, om någon terroristattacker händer, så man kanske inte borde prata så mycket om islam på medierna, [...] För alla kommer tro att det är dåligt. Alla kommer tro att det är dåligt, alla kommer tro att alla terrorister är muslimer,” säger Manaar.

Kaysan berättar att människor hen möter lägger ansvar för de attacker som några få extrema muslimer utför, på alla muslimer:

”Och för mig så har det alltid varit så där att jag hamnar i någon situation, och någon då ... ja, vi kommer in i den där diskussionen, de får reda på att jag är muslim och det blir den här attacken då. På något sätt ska jag då representera 1,7

miljarder muslimer. Men inte bara nog med det, jag ska också representera den här 0,01 % av extrema muslimer. Allt de har gjort ligger på mig. ”Varför har de gjort det? Varför har ni inte stoppat dem?”

Kaysan uppfattar att ansvaret för att stoppa extremisterna läggs på muslimer specifikt, att hen och andra muslimer pekats ut som ”de andra”.

Barnen resonerar kring att imamer och andra företrädare för religionen kan fylla en viktig funktion när det gäller att informera om vad islam står för.

Ett barn vars vän har anslutit sig till en islamistisk terroristorganisation förklarar:

”Folk som är kunniga inom religionen som kan hjälpa till. Folk som kanske har auktoritet också, det blir mycket lättare att lyssna.”

Resonemanget speglar en uppfattning om att den auktoritet som imamer och andra företrädare för religionen besitter, ger dem makt att påverka och möjlighet att få människor att lyssna. Barnen ser att denna makt också medför ett ansvar.

Jarah, som själv har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism, berättar hur hen ser på imamernas roll:

”Att imamerna och sånt är mer öppna med det här och vågar säga att 'det här ... IS och sånt här fel', och prata om det, berätta.”

Barnen menar att imamer och andra företrädare för religionen borde uppmärksamma de extrema grupperna och den retorik de använder sig av och därmed ta ställning mot de extrema budskapen. Samtidigt upplever barnen att många andra företrädare för religionen inte vågar prata om frågan på det sätt som barnen hade önskat.

Kaysan berättar:

”Och det finns också den här rädslan, 'om jag pratar emot de här grupperna ja, de kanske är ute efter mig då'. Jag vet, bara där jag bor så är det en man där som har pratat dåligt om vissa grupper, och han har blivit hotad för det.”

Kaysan uppfattar att vuxna undviker att prata om frågorna för att de av olika anledningar känner sig rädda. Andra barn beskriver att de har varit med om att imamer har blivit hotade när de aktivt har tagit ställning mot de extrema grupperna.

Barnen upplever att imamer och andra företrädare för religionen är rädda för att människor ska tro att de sympatiserar med de värderingar som de extrema grupperna står för. Som exempel nämner de att personer som har gett uttryck för extrema åsikter har avisats från deras moské, utan att någon ens har försökt bemöta vad de har sagt. Barnen menar att de som har stor auktoritet i moskén varit rädda för att den ska kopplas ihop med de aktuella personerna och deras åsikter.

I flera samtal återkommer barnen till att muslimer stigmatiseras och pekats ut som terrorister i den allmänna debatten, och att religionen därmed ofta blandas ihop med extremism.

Barnen ser att oviljan hos företrädare för religionen att ta frågan får konsekvenser. Ett barn vars vän har anslutit sig till en islamistisk terroristorganisation förklarar:

”Man behöver vara mer öppen. För de platserna där egentligen de här extremistiska tankarna växer, är just i de miljöer där det på något sätt är förbjudet att tala om.”

Som barnet beskriver ser barnen att avsaknaden av fördjupade samtal om religionen får motsatt effekt i de extrema miljöerna.

BARNOMBUDSMANNENS ANALYS

Radikalisering – en komplex växelverkan på individ- och samhällsnivå

Våra samtal med barn och unga visar att de processer som leder fram till att en person involveras i våldsbejakande islamistisk extremism bottenar i en mångfacetterad problematik och utgår från omständigheter på såväl individ- som samhällsnivå. Av barnens berättelser framgår att det på det individuella planet kan handla om en utsatthet som beror på våld, kriminalitet och svåra familjeförhållanden, liksom om identitetsförvirring eller spänningssökande. Satt i en samhällelig kontext beskriver barnen att problematiken kan ha sitt ursprung i segregation, utanförskap och rasism, som i förlängningen resulterar i ett existentiellt sökande.

Barnens berättelser visar att de olika faktorerna inte kan betraktas som isolerade från varandra. Det handlar snarare om komplexa orsakssamband där olika faktorer samverkar och förstärker varandra. Det ska också framhållas att det finns många barn och unga som lever under förhållande där dessa "riskfaktorer" finns närvarande i vardagen, men som aldrig ansluter sig till eller legitimerar våldsutövande ideologier.²⁴

Både litteratur och utvecklingsarbete som försökt förklara varför personer involveras i våldsbejakande extremism, har kritiserats för att de ofta utgår från ett så kallat multikausalt perspektiv, det vill säga att de radar upp ett antal "orsaker" utan att se på hur dessa hänger samman i en mer övergripande analys.²⁵ Detta perspektiv tenderar i olika strategier och handlingsplaner mot våldsbejakande extremism att ta sig uttryck i "checklistor" eller varnings-tecken på radikalisering.²⁶

Utifrån vad barn och unga berättar anser Barnombudsmannen att det är avgörande att kunna förhålla sig till hur olika faktorer kan samverka och förstärka varandra på olika sätt för olika individer i de processer som leder fram till att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Vi menar att det är av yttersta vikt att ta tillvara den kunskap som barn och unga kan bidra med i fråga om orsaker och faktorer som kan leda till involvering i våldsbejakande islamistisk extremism. Det är därför ett stort problem att det idag i stort sett saknas forskning med barn som informanter inom detta fält.

Ett återkommande tema i barnens berättelser handlar om identitetsskapande processer och sökande efter tillhörighet och sammanhang. Sett i ljuset av ett barnrättsperspektiv finns en koppling till artikel 6 i barnkonventionen, som handlar om barnets rätt till utveckling. Det är tydligt att rätten till utveckling är starkt beroende av att även de andra rättigheterna i konventionen förverkligas. Det kan handla om rätten att skyddas från våld, rätten till icke-diskriminering, rätten till lek, vila och fritid och rätten att fritt kunna utöva och få stöd och vägledning i sin rätt till yttrande-, tanke-, åsikts- och religionsfrihet. Barnens berättelser visar på vikten av att se

barnkonventionen som en helhet och dess olika rättigheter som ömsesidigt beroende av varandra.

Utanförskap och tillhörighet

Barnen lyfter fram utanförskap och sökande efter tillhörighet som förklaringar till att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Strukturell utsatthet, både i området och i samhället i stort, kan leda till att barn och unga känner sig exkluderade. Utanförskapet handlar bland annat om upplevelser av rasism och känslan av att ha små framtidsmöjligheter.

Barnen resonerar kring att känslan av utanförskap kan leda till ett sökande efter identitet och sammanhang, vilket kan ha betydelse för risken att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Barn som själva har erfarenhet av att ha varit en del av våldsbejakande islamistiska miljöer berättar att det var just bilden av gemenskap och hur alla muslimer inkluderas som lockade dem.

Forskning pekar på att många barn som växer upp i områden präglade av hög arbetslöshet och där en stor andel av befolkningen har utländsk bakgrund, upplever att de har dåliga chanser till ett bra jobb och en stadig inkomst. Det finns en rad orsaker till synen på den egna exkluderingen; upplevd diskriminering, en skola som misslyckas med att kompensera för olikheter i bakgrund, högutbildade vuxna som inte lyckats etablera sig på den kvalificerade arbetsmarknaden och en offentlig debatt som pekar ut dem som förlorare redan från början. Känslan är speciellt stark hos pojkar och – till skillnad från i många andra grupper – finns inte en stark gruppidentitet som kan moderera känslan av hopplöshet i den heterogena förorten. En sådan motkraft söks istället i identiteter utanför det ordinarie systemet.²⁷ Social oro och bristande framtidstro kan rikta ungdomars uppmärksamhet mot grupperingar som erbjuder enkla förklaringar och snabba lösningar på problem som till synes är olösliga.²⁸ I en dansk studie argumenterar författarna för att upplevelser av social osäkerhet och svag förankring i samhället i kombination med intolerans mot olikheter, aggressionsproblematik och avsaknad av kritisk förmåga är bland de mest avgörande orsakerna till rekrytering av unga individer.²⁹

Enligt artikel 6 har barnet rätt att växa upp i en miljö som främjar barnets möjligheter att utvecklas till sin fulla potential. Artikel 2 slår fast att rättigheterna i konventionen ska tillförsäkras varje barn i Sverige utan åtskillnad av något slag. FN:s barnrättskommitté har tidigare riktat kritik mot Sverige just med anledning av skillnader i hur barnkonventionen genomförs i olika landsting och kommuner, vilket leder till att barns tillgång till stöd och tjänster inte är likvärdig.³⁰

Barnens berättelser visar att den segregation och det utanförskap som de beskriver finns i utsatta och särskilt

24. Jfr Carlsson, Christoffer, Att lämna våldsbejakande extremism – En kunskapsöversikt, Institutet för framtidsstudier, Forskningsrapport 2016/1, 2016, sid. 31 f.

25. Mattsson, Christer, Lebedinski Arvidson, Clara, Johansson, Thomas, Mellan det angelägna och det svårfångade: En studie av pågående utvecklingsarbete för att förhindra att unga människor rekryteras till miljöer som utövar våld i islams namn, Göteborgs Universitet: Segerstedtinstitutet, 2016, sid. 63 f.

26. Andersson Malmros, Robin, Mattsson, Christer, Från ord till handlingsplan: En rapport om kommunala handlingsplaner mot våldsbejakande extremism, Sveriges Kommuner och Landsting, 2017, sid. 58.

27. Beach, Dennis, Sernhede, Ove, From learning to labor to learning for marginality: School segregation and marginalization in Swedish suburbs, British Journal of Sociology of Education, 32:2, 2011, sid. 257 ff.

28. Braunthal, Gerard, Right-wing extremism in Germany, German politics and society 97(28), 2016, Nr. 4, sid. 41-68.

29. Lindekilde, Lasse, Bertelsen, Preben, Voldelig transnational aktivisme: Islamisk stat, foreign fighters og radikaliserings, Dansk Sociologi, 2015, Nr. 4/26.

30. FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 11.

utsatta områden påverkar barnens framtidstro och deras syn på möjligheterna till utbildning och jobb. Enligt barnen leder detta till att de söker tillhörighet i alternativa och, många gånger, destruktiva miljöer såsom kriminella gäng och våldsbejakande islamistisk extremism. Barnombudsmannen menar att den känsla av exkludering som barn och unga som växer upp i utsatta och särskilt utsatta områden upplever kan innebära att Sverige brister i att tillgodose barnens rätt till utveckling enligt barnkonventionen.

Våld och utsatthet – radikaliserings sker inte i ett vakuum

I våra samtal med barn och unga har ett återkommande tema varit det våld och den kriminalitet som många har upplevt i sitt närområde. I princip alla barn vi har pratat med har sett eller hört talas om skottlossningar, bilbränder och stenkastning i området. Barnen vet vilka som är kriminella och vilka platser de kriminella säljer droger på. Våldet och kriminaliteten blir en realitet som barnen i sin vardag har strategier för att förhålla sig till. Barnen beskriver till exempel att de håller sig inomhus vissa tider på dygnet och att de inte rör sig på vissa platser.

Situationen i områdena bekräftas i Polismyndighetens rapport om utsatta områden. Polismyndigheten upplever att våldströskeln i områdena har sänkts och att hänsynslösheten har antagit nya dimensioner. Enligt Polismyndigheten finns det inget som tyder på att våldsutvecklingen kommer att avta om inte samhället lyckas vända trenden.³¹

Forskning indikerar att barn som utsätts för eller bevittnar långvarigt och extremt våld löper större risk att utsättas för våld även senare i livet. De är också mer benägna att själva agera våldsamt, både som barn och som vuxna.³² Barn och unga som utsätts för våld uppvisar också ofta förändrade attityder och beteenden när det gäller att förespråka och acceptera våld och aggressivitet som ett sätt att lösa konflikter.³³ Unicef säger att barn som växer upp i samhällen som karaktäriseras av terrororganisationers eller andra väpnade grupper systematiska våld löper stor risk att viktimeras och att själva bli våldsutövare.³⁴

Enligt barndomsociologisk forskning formas barnet av den omgivning det befinner sig i. Men barn är också aktörer i sina egna liv, vilket innebär att barn formas av svåra erfarenheter. Det kan bland annat handla om att de bär med sig erfarenheter och beteenden som fungerar väl i ett sammanhang, över i ett annat. Om våld fungerat som en rimlig lösning i en kontext kan det således föras över i andra sammanhang med förväntningen att det där ska fungera som en rimlig och begriplig lösning på konflikter och svårigheter.³⁵

Enligt artikel 19 i barnkonventionen ska staten vidta alla lämpliga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av våld. FN:s barnrättskommitté framhåller att förebyggandet av våld i en generation minskar sannolikheten för att det ska förekomma i nästa. Genomförandet av artikel 19 är enligt kommittén därför en mycket viktig strategi för att minska och förebygga alla former av våld i alla samhällen. Kommittén påpekar också att en respektfull och stöttande miljö fri från våld hjälper barn att förverkliga sina individuella personligheter och utvecklas till sociala, ansvarsfulla och aktivt bidragande

medborgare i lokalsamhället och samhället i stort.³⁶

Barnens berättelser tyder på att våldet omkring dem kan relateras till en ökad risk för att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Våldet normaliseras, vilket kan göra att tröskeln för att barnen själva ska ta till våld blir lägre. Barnens inställning och attityder till våld kan samtidigt tänkas påverka hur mottagliga de är för våldsbejakande islamistiska gruppernas propaganda och budskap.

Utifrån vad barnen berättar anser Barnombudsmannen att Sverige brister i att skydda barn från våld på det sätt som barnkonventionen kräver. Våldets konsekvenser för barnens uppväxt och risken att de ska dras till destruktiva miljöer och våldsbejakande islamistisk extremism – vilket innebär en risk för ytterligare våldsutsatthet – påverkar också barnets möjligheter till att utvecklas till sin fulla potential. Vi menar att Sverige brister i att skydda barnen från våld och därmed även brister i att säkerställa barnets rätt till utveckling.

Kriminalitetens betydelse

Som nämnts är kriminalitet närvarande i många barns vardag. I våra samtal resonerar barnen även återkommande kring kriminalitetens betydelse i förhållande till att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism.

Barnen tror att kriminalitet kan vara en inkörsport till att senare radikaliserar. En del menar att kriminella kan lockas av tanken på att få sina synder förlättna och bli en god muslim. Andra menar att det kan vara ett sätt att förändra sin livssituation; att komma ifrån en destruktiv livsstil när möjligheterna till utbildning, jobb och att accepteras i samhället uppfattas som små. Barnen pratar i detta sammanhang om betydelsen av propagandans löften om en ny chans i livet och tillhörighet till ett sammanhang som uppfattas stå för något ”gott”.

Att det kan finnas kopplingar mellan en tidigare kriminell livsstil och risken att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism bekräftas i forskning. Studier pekar på att det finns ett starkt stöd för påståendet att en ansevärd andel av de personer som ingår i extremistiska miljöer tidigare har begått brott som inte är direkt relaterade till deras ideologiska engagemang.³⁷ I forskningen resoneras kring att övergången från traditionell brottslighet till våldsbejakande extremism kan vara ett sätt för unga människor att avsluta sin karriär inom traditionell brottslighet. Vidare sägs att extrema grupper inte frågar om professionella eller akademiska meriter, vilket gör att tröskeln för inträde i denna värld är betydligt lägre än på arbetsmarknaden eller i skolvärlden.³⁸

I forskning framhålls även att forskning rörande våldsbejakande extremism främst tycks vara inriktad på de förhållanden som råder just nu, istället för att belysa de långsiktiga processer som leder till att individer ansluter sig till extrema miljöer. En slutsats är därför att kopplingen mellan traditionell brottslighet och våldsbejakande extremism är av stort intresse för framtida forskning.³⁹

De hypoteser som presenteras i forskningen tar huvudsakligen sikte på unga vuxna.⁴⁰ Vi menar att det utifrån barnens berättelser är tydligt att resonemanget kan vara relevant även i fråga om barn och unga.

31. Polismyndigheten, Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för polisen, 2017, sid. 38.

32. Moylan, Carrie A., Herrenkohl, Todd I. och Sousa, Cindy, The Effects of Child Abuse and Exposure to Domestic Violence on Adolescent Internalizing and Externalizing Behaviour Problems, *Journal of Family Violence*, 25(1), 2010, sid. 53 ff; Edleson, Jeffrey, Children's Witnessing of Adult Domestic Violence, *Journal of Interpersonal Violence*, (8)14, 1999, sid. 839 ff.

33. Joshi, Paramjit T., O'Donnel, Deborah A., Consequences of Child Exposure to War and Terrorism, *Clinical Child and Family Psychology Review*, Vol 6, No 4., 2003, sid. 275 ff.

34. Unicef, Hidden in plain sight: A statistical analysis of violence against children, 2014, sid. 8.

35. Corsaro, William, *The Sociology of Childhood*. Los Angeles, Sage, 2015.

36. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 13: Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011, punkt 14.

37. Sarnecki, Jerzy, Från traditionell till ideologiskt motiverad brottslighet, i *Våldsbejakande extremism: En forskarantologi av Utredningen En nationell samordnare mot våldsbejakande extremism (SOU 2017:67)*, sid. 69 ff.

38. A.a.

39. A.a.

40. A.a.

Med utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv är en ökad förståelse för kopplingen mellan tidigare kriminalitet och att bli involverad i våldsbejakande extremism viktig, inte minst utifrån barnkonventionens artikel 39 om barnets rätt till stöd och rehabilitering. Artikel 39 säger att barn som har upplevt exempelvis utnyttjande, övergrepp eller väpnad konflikt, har rätt till fysisk och psykisk rehabilitering. Detta gäller oavsett om barnet ses som offer eller förövare.

Enligt artikel 6 ska stödet syfta till att skapa förutsättningar för barnets möjlighet att utvecklas till sin fulla potential. Att barn och unga som hamnat i kriminalitet och en destruktiv livsstil inte får tillräckligt stöd för att lämna denna typ av miljöer och därmed riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism visar att Sverige brister.

Flickor, pojkar och attityder till våld

Barnen uppfattar att det främst är pojkar som involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Deras förklaring är

att killar är mer äventyrslystna och spänningssökande samt att de attraheras av våldet eller bilden av att ses som en hjälte. När barnen pratar om flickor som ansluter sig framställs dessa istället som relations- och omsorgsinriktade. Barnen säger till exempel att löften om att få gifta sig med och ta hand om en krigare kan göra att tjejer vill ansluta sig. Barnens tankar om flickors och pojkars olika motiv har på detta sätt många likheter med traditionella könsnormer.

Barnens beskrivningar tyder på att pojkar och flickor har olika inställningar och attityder till det våld som den våldsbejakande islamistiska extremismen innebär. Samma sak syns i barnens berättelser om hur de förhåller sig till våldet och den sociala kontrollen i områdena där de bor. Det finns uppförandenormer som pojkarna och flickorna är medvetna om och som de försöker följa. Pojkar förväntas "erövra" våldet genom att inte visa rädsla eller låta sig begränsas när det gäller att röra sig fritt i närområdet. Pojkar har därmed en större frihet, men löper samtidigt större risk att hamna i kriminalitet. Flickornas strate-

gier tycks motsatsvis handla om att "undvika" våldet, exempelvis genom att inte vistas ute vissa tider på dygnet och hålla sig borta från "farliga" platser i området. Barnens berättelser ger uttryck för uppfattningen att flickor förväntas sköta sig, uppföra sig väl och värna både sitt rykte och sin kroppsliga integritet. Detta speglar också att flickorna i högre utsträckning än pojkar är föremål för den sociala kontroll som råder i områdena.

Enligt barnkonventionens artikel 2 ska samma rättigheter tillförsäkras varje barn i Sverige utan åtskillnad av något slag. Rätten till ickediskriminering innebär bland annat ett krav på att lika fall ska behandlas lika och olika fall olika – exempelvis utifrån skillnader mellan flickor och pojkar. Med utgångspunkt i barnens berättelser menar vi att fortsatta studier kring förklaringsmodeller till varför barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism även måste anlägga ett jämställdhetsperspektiv. Detta är angeläget för att synliggöra eventuella skillnader i behov av stöd till pojkar och flickor – både i ett preventivt skede och för barn och unga som har radikaliserats – och i förlängningen för att kunna tillgodose barnets bästa i de insatser som riktas till berörda barn.

Stigmatisering av muslimer

Barn och unga har i våra samtal återkommande gett uttryck för att de tycker att våldsbejakande islamistiska grupper förvanskar islams rätta innebörd för att passa den egna agendan. De upplever också att det dras paralleller mellan islam och våldsbejakande islamistisk extremism i media och den allmänna debatten, vilket enligt barnen leder till att människor i allmänhet uppfattar att alla muslimer är terrorister.

Det är tydligt att den stigmatisering av muslimer som barnen beskriver har en påtaglig inverkan på barnen. Ett uttryck för detta är det starka avståndstagande som de uttrycker i förhållande till de våldsbejakande islamistiska gruppernas extrema tolkningar av islam, något som speglar att barnen tar på sig ett ansvar för att differentiera islam från extremisternas tolkning.

Stigmatiseringen väcker också många frågor hos barnen kring hur de ska förhålla sig till religionen i sin vardag. Barnen efterfrågar forum där de, tillsammans med personer som är kunniga inom islam och kan svara på frågor, kan få möjlighet att diskutera tankar kring religion, identitet och tillhörighet till samhället, men även kring våldsbejakande islamistisk extremism och hur den extrema propagandan förhåller sig till religionens verkliga budskap.

Barnen menar att moskéerna och dess företrädare skulle kunna fylla en viktig sådan funktion. Samtidigt upplever barnen att stigmatiseringen gör att företrädare för religionen inte vågar prata om våldsbejakande islamistisk extremism av rädsla för att själva bli stämplade som terrorister.

De senaste årens terrordåd i västvärlden har gett upphov till en mängd nya lagar, policies och program för att stävja den "nya terrorismen". Forskning pekar på att den koppling mellan islam, extremism och terrorism som ofta görs i dessa sammanhang, drabbar muslimer som kollektiv.⁴¹ I flera

nordiska länder finns handlingsplaner mot våldsbejakande extremism där stort fokus riktas mot hotet från den islamistiska miljön. Krigsresande, religiösa samfund, flyktingar och asylsökande utgör grupperingar som ges mycket utrymme bland de nationella åtgärderna. Handlingsplanerna utgår därmed från en uppdelning mellan den demokratiska västvärlden och "den andra" muslimska världen.⁴² FN:s kommitté för konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har även riktat kritik mot Sverige med anledning av hur muslimer återkommande framställs på ett negativt sätt i media.⁴³

Artikel 2 i barnkonventionen säger att rättigheterna i konventionen ska tillförsäkras varje barn, att staten aktivt ska skydda varje barn från rasism och diskriminering. Enligt artikel 6 har barnet rätt att växa upp i en miljö som främjar barnets möjligheter att utvecklas till sin fulla potential och att utveckla sin egen identitet. I detta ligger också ett krav på att barnet ska ha möjlighet att få vägledning i utövandet av sina rättigheter.

Barnombudsmannen anser att den stigmatisering av muslimer, som barnen upplever innebär att Sverige brister i att skydda barn och unga från diskriminering. Berättelserna visar också att stigmatiseringen leder till att barnen inte får den vägledning i utövandet av sin religion som de efterfrågar och som utgör en viktig del i deras identitetsskapande och utveckling mot vuxenlivet. Vi menar därmed att Sverige även brister i att tillgodose dessa barns rätt till bästa möjliga utveckling.

FN:s barnrättskommitté har påpekat att processen att skapa och uttrycka sin identitet är särskilt komplex för barn som banar sig en väg mellan minoritetskultur och dominerande kultur.⁴⁴ Kommittén framhåller att skyldigheten att inte diskriminera kräver att staten aktivt identifierar barn för vilka erkännandet och förverkligandet av rättigheterna kan kräva särskilda åtgärder.⁴⁵

41. Se till exempel Guru, Surinder, Under Siege: Families of Counter-Terrorism, *British Journal of Social Work*, 2012, 42, sid. 1151-1173; Kundnani, Arun, *Radicalisation: The journey of a concept*, i *Counter-Radicalisation: Critical perspectives*, Baker-Beall, C. Heath-Kelly, C. & Jarvis, L. (Red), 2014.

42. Sivenbring, Jennie, *Demokratiseringens dilemman i de nordiska handlingsplanerna mot våldsbejakande extremism*, Göteborgs Universitet: Segerstedtinstitutet, 2017, sid. 3.

43. UN Human Rights Committee, *Concluding observations on the seventh periodic report of Sweden*, 2016, punkt 16.

44. FN:s barnrättskommitté, *Allmän kommentar nr 20: Genomförandet av barnets rättigheter under ungdomsåren*, 2016, punkt 10.

45. FN:s barnrättskommitté, *Allmän kommentar nr 5: Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter*, 2003, punkt 12.

Stöd

BARNEN BERÄTTAR. I regeringsuppdraget som Barnombudsmannen har fått anges att syftet med uppdraget är att förhindra att barn far illa. En viktig del i våra samtal med barn och unga har därför handlat om att ta reda på vilket stöd barn och unga som på olika sätt berörs av våldsbejakande islamistisk extremism behöver.

I samtalen med barnen har vi pratat både om det stöd som barn och unga som befinner sig i riskzonen eller som har blivit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism behöver, och vad samhället behöver göra för att arbeta förebyggande i områden där det är vanligare att barn och unga ansluter sig till denna typ av miljöer.

Religionen som en läkande kraft

Ett återkommande tema i barnens berättelser handlar om motsättningen mellan de budskap och handlingar som våldsbejakande islamistiska grupper förespråkar och de värderingar och synsätt som ryms inom islam. Ett barn, vars närstående har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, förklarar:

"Alltså man pratar väldigt mycket om så här avhoppbarverksamheter, vilket jag tycker är en väldigt, väldigt dålig idé. För vad är det de egentligen ska hoppa av från? [...] Ska de hoppa av religionen då eller är det de här grupperna?"

Barnet uttrycker här ett motstånd mot en sammanblandning av islam och våldsbejakande islamistisk extremism. Ett annat barn, som känner personer som har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism, säger att det snarare är viktigt att barn och unga som radikaliserats får mer information om islam:

"Visa dem den rätta vägen av islam... för att de har lärt sig en fel sida. De kan man hjälpa, det är vad jag tror, genom rehabilitering och visa dem vad islam är på riktigt. [...]"

Enligt barnet kan kunskap om vad islam egentligen står för hjälpa den radikaliserade att ta avstånd från de våldsbejakande islamistiska miljöerna.

"Alltså man pratar väldigt mycket om så här avhoppbarverksamheter, vilket jag tycker är en väldigt, väldigt dålig idé. För vad är det de egentligen ska hoppa av från? [...] Ska de hoppa av religionen då eller är det de här grupperna?"

Både barn som själva har erfarenhet och barn som känner någon som är eller har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism, resonerar kring att stödinsatser måste syfta till att få den som har radikaliserats att lämna den våldsbejakande extremismen snarare än att "lämna" religionen som sådan.

Barnen ger också uttryck för att religionen i sig kan verka som en läkande kraft i processen eftersom de våldsbejakande islamistiska gruppernas bevekelsegrunder inte låter sig förenas med religionens verkliga budskap.

Samtidigt är i princip alla barn tydliga med att avradikaleringsprocessen inte bara handlar om att man ska lära sig Koranen på "rätt" sätt. Kaysan förklarar:

"Det räcker inte med att man bara har möten hela tiden. De här mötena måste ge någonting. Det går inte bara att säga 'det här är fel, det här är fel, det här är fel'. Lyssna."

Dounya håller med: *"Hjälp att tänka rätt. Hjälp att inte tänka [...] Hjälp att se en annan sida av världen, som ... Som de inte har uppfattat. Ja. Inte bara den där lilla bubblan."*

Barnen resonerar här kring att en person som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism också behöver få hjälp att reda ut och diskutera de tankar och drivkrafter som låg bakom att hen sökte sig till de våldsbejakande miljöerna från början. Barnen efterfrågar sammanhang där unga kan dryfta funderingar utan att dessa automatiskt fördöms, och där det finns någon som kan hjälpa dem att sortera bland tankarna.

Vikten av tillit till de som ska ge stöd

Både barn som har egen erfarenhet och barn som känner någon som är eller har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism, ger uttryck för att det i processen med att lämna våldsbejakande miljöer är få personer som de känner förtroende för och kan få stöd från.

Barnen har inget entydigt svar på frågan om vilka som kan vara nyckelpersoner i att stötta den som vill lämna våldsbejakande islamistisk extremism. Däremot är det tydligt att det måste vara någon som barnet kan känna förtroende för.

En del barn menar att familj, vänner och andra närstående utgör det viktigaste stödet för den som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism. Manaar har en vän som reste iväg för att strida för IS och pratar om tiden innan vännen reste iväg. Hen tror inte att någon annan än vännens föräldrar hade kunnat göra något för att förhindra det som skedde:

"Jag tror faktiskt inte det. För de känner ju inte honom så bra. De känner inte honom lika bra som hans föräldrar."

Manaar beskriver det som att familjen, i egenskap av sin nära relation till barnet, är de som på bästa sätt kan nå fram till barnet och få barnet att ändra uppfattning.

Även Jarah, som själv har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism, resonerar kring att familjen utgör ett viktigt stöd:

"Även om man undrar om sånt, har tankar, så prata med sina föräldrar, skulle jag säga också. För jag gjorde inte det. [...] Om jag hade gjort det så skulle mina föräldrar förklarat för mig lite mer ingående om det här och typ 'det här är inte rätt' och så [...]"

Jarah upplever att föräldrarna hade kunnat stoppa hen från att söka sig till våldsbejakande islamistisk extremism. Hen valde att inte prata med sina föräldrar men anser nu i "backspegeln" att det hade varit bra att berätta för föräldrarna om sina funderingar.

Många anser alltså att det kan vara bra att prata med familjen, samtidigt så ger en del barn uttryck för att det kan kännas svårt. Mousa som själv har rest iväg för att strida och därefter återvänt till Sverige berättar:

"Många försökte, ja. Men jag ville inte prata om det. För att 'om jag pratar om det, kommer ni bli ledsna. Och så kommer jag också bli ledsen. Därför så kan jag inte prata med er'."

Av Mousas berättelse framgår att hen vill skydda både sig själv och sin familj från att bli ledsen. Att inte vilja belasta familjen kan till exempel handla om en rädsla för att de ska ta illa vid sig, eller att familjens reaktioner kan vara svåra att hantera ihop med den egna nedstämdheten.

Mousa fortsätter berätta:

"Med någon som har varit där, då kan jag prata. Ja, då kan jag sitta tio timmar och prata, ja. Men om det är med någon annan, omöjligt."

Mousa känner inte samma ansvar för att "filtrera" sina erfarenheter inför en person som har liknande erfarenheter. Det är lättare att prata med och finna stöd hos någon som kan relatera till och förstå vad hen har sett och varit med om.

Det som Mousa beskriver är något som återkommer i berättelserna hos flera barn som har egen erfarenhet eller som känner någon som varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism.

Flera av barnen med mer direkta erfarenheter säger också att det inte kan vara vem som helst utanför familjen som ger stöd. Ett barn berättar om när hen fick en kontaktperson som skulle stötta hen i att lämna våldsbejakande islamistisk extremism:

"Den här kontaktpersonen, alltså det är bara en random kvinna, hon vet ingenting om vad jag ... Det är en svensk kvinna, hon vet ingenting om den här andra problematiken och så. Så hon kan inte hjälpa mig med ... Alltså hon vet ju ingenting om islam och sånt, så hon kan inte hjälpa mig, kan inte säga till mig 'det här är rätt och det här är fel' för hon har ingen kunskap om sånt."

Barnet betonar att för att en stödinsats ska bli meningsfull krävs att stödet kommer från någon som kan förstå barnets situation på ett djupare plan och som har särskild kunskap om de frågor och funderingar som barnet har.

"Den här kontaktpersonen, alltså det är bara en random kvinna, hon vet ingenting om vad jag ... Det är en svensk kvinna, hon vet ingenting om den här andra problematiken och så. Så hon kan inte hjälpa mig med ... Alltså hon vet ju ingenting om islam och sånt, så hon kan inte hjälpa mig, kan inte säga till mig 'det här är rätt och det här är fel' för hon har ingen kunskap om sånt."

Socialtjänstens brist på kunskap

När vi har frågat barnen vad olika aktörer i samhället kan göra för att hjälpa barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism är det intressant att notera att socialtjänsten – som har ett lagstadgat uppdrag att se till att barn och unga får det stöd och den hjälp som de behöver⁴⁷ – antingen är helt frånvarande i barnens berättelser eller inte uppfattas som en aktör som kan hjälpa dessa barn och unga.

De barn som har haft kontakt med socialtjänsten med anledning av att de själva eller någon de känner har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism ger uttryck för en negativt präglad upplevelse. Ett barn berättar om mötet med socialtjänsten när hen hade återvänt till Sverige efter att ha rest iväg för att ansluta sig till IS:

"Och sen så sa han 'Ja, men vi vet faktiskt inte hur vi ska behandla terrorister som dig och sånt. Vi vet inte vad vi ska göra'"

Barnet vittnar om att socialtjänsten stod mer eller mindre handfallen inför hur de skulle kunna hjälpa hen i processen för att ta avstånd från de extrema miljöer som hen tidigare varit en del av.

Jarah, som har erfarenhet av att ha rest iväg för att an-

sluta sig till en islamistisk terroristgrupp, berättar hur hen själv kunde varit mer delaktig i de insatser hen fick när hen återvände till Sverige:

"Alltså det är ju jag som vet vad jag har för behov och sånt, behöver för hjälp. Men hon (socialsekreteraren) skrev själv ner saker på ett papper och gav till kontaktpersonen. Det var inte saker som jag höll med om. Det var saker som hon själv skrev, och hon använde jättestora ord och sånt. Alltså, det är inte mitt eget språk"

Jarah upplever att hen själv hade kunnat berätta om sina behov, men inte kände sig lyssnad på i utformandet av stödet. Hen kände inte heller igen sig i socialsekreterarens beskrivningar och uppdrag till kontaktpersonen.

Socialtjänstens handfallenhet, i kombination med barnets bristande delaktighet visar att bristfällig kompetens kan få konsekvenser både för det bemötande barnen får och för utformningen av insatserna i sig.

Utbilda i ett kritiskt förhållningssätt

Barnen vi träffat lyfter fram vikten av att förse barn och unga med verktyg som gör dem motståndskraftiga mot extrema grupper budskap. Risa förklarar:

"Alltså jag måste veta ju varför de krigar. Och jag kan inte bara se på nätet 'varför krigar Irak mot IS'. Det kommer komma massa olika förklaringar utan en pålitlig källa."

Kaysan resonerar så här:

"[...] jag skulle vilja ha mer kunskap om det i skolan, religionsämnen bara, berätta hur det egentligen gick till. Alltså där fick du inte höra så mycket. Och om du saknar kunskapen så kommer den första, bästa som kommer till dig att låta rätt helt enkelt."

Barn menar att bristande kunskap om källkritik är en viktig orsak till att barn och unga är mottagliga för de våldsbejakande islamistiska gruppernas retorik. Såväl barn med egen erfarenhet som barn som känner någon som är eller har varit aktiv inom våldsbejakande islamistiska grupper, betonar att en av de viktigaste stödinsatserna till barn och unga handlar om att utbilda i ett kritiskt förhållningssätt. Det gäller både för de förenklade budskap om islam som extrema grupper använder sig av och för massmedia och sociala medier i stort.

Barnen resonerar samtidigt kring att det inte är kunskapen isolerad som är lösningen på problemet. Det måste också finnas forum för dialog där det är högt i tak och där vuxna kan bemöta argument och svara på frågor, även om frågorna är kontroversiella. Ett barn förklarar:

"Låt folk få diskutera. Även om det är någonting som låter väldigt, väldigt extremt, låt folk få diskutera det så att det också kan skapas såna här diskussioner där olika tankar kan komma in och man kan behandla dem tillsammans. [...] och inte exkludera dem från de här olika platserna, att direkt på något sätt demonisera dem genom att säga 'du diskuterar det där, alltså är du en terrorist' eller vad som helst. I stället välkomna dem. Vara öppen för dialog"

Genom att åsikter och attityder får ta plats kan de också mötas, ifrågasättas och övervägas. Barnet fortsätter:

"Annars det är den här envägskommunikationen bara, du lyssnar bara. Men om du i stället har en plats, ett kafé, en moské till exempel eller någonting, så kan du få svar på de här frågorna."

Barnet argumenterar för att det måste vara tvåvägskommunikation, där de ungas egna frågor, tankar och åsikter tas på allvar och bemöts av kunniga vuxna. Ungdomar ska inte exkluderas i viktiga och existentiella frågor som religionen

47. Socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) 1 § st. 1 och 5 kap. 1 §.

kan utgöra. Barnet beskriver att detta är något som ungdomar behöver göra tillsammans med de vuxna.

Jarah, som själv har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism säger så här när vi frågar vad hen hade behövt när hen sökte sig till våldsbejakande extrema grupper:

”Ja, att man samarbetar med de här imamerna i förorterna, och sen säga till dem ’prata om de här grejerna’, och att man får träffa en imam. Och man ska prata om det, alltså man ska utbilda de här ungdomarna... muslimska ungdomar i sin identitet, att vi har vår kultur men vi är också en del av det här samhället, så att man inte ska bli så påverkad av det här.”

Jarah pratar här om vikten av att stödet även inkluderar identitetsskapande processer som relaterar både till religion och till hur man som en del av en minoritet ska förhålla sig till majoritetssamhället.

Skolans roll

Skolan är generellt sett frånvarande i berättelserna om vem som skulle kunna stå för de kunskapshöjande insatser som barnen efterfrågar, men några nämner att man borde prata mer om detta i skolan, exempelvis i samband med religions- och samhällskunskap.

”Ja, att man samarbetar med de här imamerna i förorterna, och sen säga till dem ”prata om de här grejerna”, och att man får träffa en imam. Och man ska prata om det, alltså man ska utbilda de här ungdomarna... muslimska ungdomar i sin identitet, att vi har vår kultur men vi är också en del av det här samhället, så att man inte ska bli så påverkad av det här.”

”Men i stället, då skolan, de kan förändra på det. De kan visa verkliga sidan av... De kan visa vem Isis är på riktigt. Många tror att islam ... alltså, Isis krigar för islam. Men det är inte så. De har bara hittat på att Gud sände dem för att kriga för islams skull”, säger Irsa.

Barn anser att skolan är en stark kraft med mandat att visa på andra bilder, hur det är ”på riktigt”. Samtidigt visar barnens berättelser att frågor som rör våldsbejakande extremism i förhållande till religion inte verkar vara något som de pratar om inom ramen för undervisningen.

Överlag är det få barn som självmant tar upp skolan. Barnen verkar anse att skolans uppdrag främst handlar om att förmedla mätbara kunskaper snarare än demokratiska värden. Men även i skolan måste kunskapen komma från någon som barnen känner förtroende för och som de uppfattar har legitimitet i frågan för att den ska bli meningsfull.

”När jag gick i skolan ... när någon besökte så var det inte ... alltså det var bara någon som jobbar i moskén. Det skulle lika gärna kunna vara någon som kanske städade där eller någon-ting. Men det var någon från moskén, tänkte skolan, och då vet den personen. Så hade du frågor och då var det mer ’det kan inte jag besvara’. Och det är inget fel med det, men vissa frågor är kanske viktiga att kunna besvara”, säger ett barn.

Förebyggande arbete i området

En majoritet av de barn och unga som har anslutit sig till

våldsbejakande islamistiska miljöer kommer från så kallade utsatta områden som, enligt polisen, i stor utsträckning präglas av segregation, kriminalitet och låg socioekonomisk status.⁴⁸ Barnen själva relaterar riskerna för att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism till utsattheten i området.

”Många av de här soldaterna från Isis är från förorterna. Och där, till exempel i de där områdena och så, det är totalt kaos. Och myndigheterna och regeringen vet om det, men ändå så gör de inte så mycket åt saker. Och många känner sig utanför. Många av mina vänner som är födda i Sverige känner sig inte som svenskar. Jag är inte född här, jag känner mig som värsta svensken. Men ... ja, många känner sig utanför. Och ... ja, jag vet inte, visa mer närvaro i förorterna. Och visa dem att det finns andra möjligheter förutom kriminalitet och ... ja”, berättar ett barn vars vänner har varit involverade i våldsbejakande islamistisk extremism.

Barn beskriver att många upplever ett utanförskap i förhållande till övriga samhället och att de känner att de saknar framtidsmöjligheter. Barnen tror att detta kan innebära att man är mer mottaglig för de våldsbejakande islamistiska gruppernas budskap, som för vissa erbjuder en känsla av sammanhang och tillhörighet.

Utifrån barnens berättelser är det tydligt att en viktig del i arbetet med att motverka att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistiska miljöer handlar om att arbeta förebyggande.

Känslan av utanförskap handlar också om hur media och andra människor framställer de områden som barnen bor i. Irsa berättar:

”Det är mycket media som svartmålar de här områdena. De mindre förorterna. Det är mycket media som svartmålar dem.”

Barnen tycker att omvärldens negativa bild av deras områden behöver nyanseras. De vill att andra ska få se allt det positiva som de upplever med sina områden och man därför behöver satsa på åtgärder som kan locka fler att både besöka och stanna i områdena.

Barnen har många tankar och idéer om vad som skulle kunna förbättras i områdena och de menar att barn och unga sitter på kvalificerad kunskap och perspektiv som vuxna saknar.

Raheem förklarar: *”De måste så här lyssna på oss. Ungdomar känner sig inte som en del utav det här. De har aldrig fått vara med.”*

En framgångsfaktor för att lyckas med insatser i områdena är enligt barnen att beslutsfattare i större utsträckning lyssnar in vad barn och unga själva tycker.

Frågor om delaktighet och inflytande återkommer i barnens berättelser när det gäller situationen i områdena; vad som skulle kunna göras för att förbättra området och för att motverka att barn och unga söker sig till kriminalitet eller extremism.

Öka tryggheten och minska kriminaliteten

Barnen vill se en förändring när det gäller kriminaliteten och våldet i områdena. De känner sig otrygga och vill få bort de kriminella.

”[...] de (Polisen) ska fånga en efter en”, säger Kalila.

Av barnens berättelser framgår att många upplever att myndigheter och beslutsfattare har ”gett upp”, att de tänker att det ändå inte går att göra något åt situationen. Till exempel beskriver barnen att polis och ambulans ofta inte kommer till larm i området, eller att de kommer för sent.

48. Polismyndigheten, Utsatta områden – Social ordning, kriminell struktur och utmaningar för Polisen, 2016, sid. 10.

Barnen har likafullt tankar om vad som skulle göra området tryggare:

"De ska typ göra bättre, mera kameror, alltså mera ... typ säkrare i området. Nu är det inte lika säkert, för polisen går bara när det händer någonting. Det tar lång tid tills de kommer. Personen hinner fly", berättar Aishah.

Barnen önskar större kontroll i området, exempelvis genom kameraövervakning, och de upplever att polisen inte alltid ingriper när det behövs. Nima berättar om liknande upplevelser med polisen:

"Och de borde ta hand om mer grejer. [...] De är typ ... Ja, om en person har blivit skjuten här, då de tänker 'ja, men om fem minuter ändå han är död'. De borde ändå göra ett försök att åka dit snabbt. De får ju väl gå förbi trafiken med de där ljusen..."

Även om en del barn beskriver att de inte har förtroende för polisen vill de ändå öka polisens närvaro i området:

"Jag har sett poliser, som är riktiga poliser, de åker in med bilen och sen de åker ut med bilen. Alltså, de tittar inte, de tittar bara om något har hänt och sen de går ut. Men de borde vara där i typ en halvtimme. Och sen gå. Och sen gå till nästa. [...] Och sen borde det finnas poliser som typ bor här i området. Som är till för att ... eller i alla områden, var det typ fem poliser var i varje område. Sen varje dag jobbar de, alltså, de jobbade ut, deras jobb är bara att gå ut, kolla, stanna där tills kvällen, sen gå hem, så där. Enkelt", säger Aishah.

Barnen beskriver att de skulle känna sig tryggare om det fanns fler synliga poliser i området, poliser som mer aktivt pratade med barn och unga. De skulle också gärna se att poliserna var väl förankrade i området, gärna att de själva bodde där.

"Jag tror inte att soc kan förbättra sig, men jag tror att polisen borde förbättra sig, att de så här är på rätt tillfälle, för de är ju många", säger Nima.

Samtidigt som barnen vill få bort kriminaliteten och våldet från området visar de stor förståelse för att de som dras till kriminalitet och våldsbejakande miljöer är personer som inte känner sig sedda, som upplever att de inte har en chans.

"Alltså, det finns ju olika anledningar varför de vill åka dit. De kanske har svårt i familjen, eller de bara vill. Jag vet inte. Man kanske kan hjälpa dem, jag vet inte. Visa dem att de finns, att vi finns för dem. Alltså, de har typ en plats i samhället, kan man visa dem att de också har en röst som räknas. [...] De här förortsbarnen, de är ju invandrare. De är från olika länder, de är inte svenskar. Och då, de tänker mer så här, att de har inte en chans. Till exempel. Ja, de har inte en chans att jobba och vara dem de vill vara. Så de tar hellre kriminaliteten. För att ingen vill ha dem", berättar Eshal.

Barnen betonar att det är viktigt att visa barn och unga att det finns en alternativ framtid; att droger, kriminalitet eller att ansluta sig till våldsbejakande extrema grupper inte är de enda alternativ som står till buds.

"Och killarna, ni vet, de har ingen framtid. De får dåliga betyg i skolan, de kan inte ta ett jobb. [...] Mer jobbalternativ för dem. För så här, att de har inget annat alternativ än så här att råna och göra kriminella grejer, så det är den enda väg de tar. Man kan hjälpa dem så här, ett universitet där man kan så här få de som är kriminella att så här utbilda sig", resonerar Kalila.

De som inte ser några alternativ till kriminaliteten behöver få stöd och hjälp, bland annat genom utbildning. Kalila förklarar:

"Så här att sätta dem i fängelse, det är inte den bästa idén. Då lär de inte sig. Det är ungdomar."

Förebilder och fysiska platser

Ett återkommande tema i barnens berättelser kopplat till att förebygga kriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism handlar om hur viktigt det är med förebilder.

Eshal berättar:

"Så här att det kommer folk som har bott här i området, eller kanske fortfarande bor, men att de har ett bra jobb här, bra utbildning, och att de kan komma och berätta hur de gjorde. Då har man liksom varit i samma situation. Liknande situationer. Men ändå kommit, klarat sig bra efter."

Barn pratar om vikten av personer som unga kan identifiera sig med och som kan visa att det är möjligt att skapa sig en bättre framtid. Barnen berättar även om befintliga förebilder och stöttande vuxna.

"Ungdomsledare, de hjälper unga... ungdomar att inte hamna i gatan och sånt där. De är också en jättebra förebild här. [...] För det mesta de på fritidsgården. De är ... Jag går dit ibland för att få hjälp med läxor. De är jättebra med ungdomar. [...]", berättar Dounya.

Dounya pratar här om ungdomsledare som arbetar på en fritidsgård i hens område och som hen uppfattar som förebilder och tillgängliga för barn och unga och kan stötta och hjälpa dem.

Utöver vuxna förebilder efterlyser barnen även fler platser för barn och unga. Kaysan berättar om när fritidsgården i det område där hen växte upp stängdes ned eftersom kommunen tyckte att det var för dyrt att fortsätta ha den öppen:

"Så den platsen försvann och de hamnade utanför då. 'Okej, vart ska jag ta vägen nu då? Jag visste vad jag skulle göra där inne, men vad gör jag typ i den riktiga världen?' Några av dem hoppade till droger. Jag har vänner som började sälja och också missbruka. Några andra hoppade in i de här extrema grupperna. [...] Så man behöver de här fritidsgårdarna. De är så viktiga. Många tror att 'det är en bra plats där folk umgås'. Nej, men det är en plats där du då får en identitet, du får en roll också."

Kaysan beskriver fritidsgårdar som ett alternativ till de destruktiva miljöerna som många annars dras till. Flera andra berättar liknande saker om fritidsgårdar och de som arbetar där:

"[Det är bra med] ungdomsgårdar för att de hjälper dig med läxor till exempel. Eller de, för jag vet inte, de hjälper er, alltså barnen. Och ja, de gör mycket och de har mycket möten med ungdomar och visar för dem vad som är fel ... Och vad de vill göra. Och hjälper dem. Och till exempel, ungdomar härifrån, jag har sett många som har, redan jobb och går i bra skolor för att till exempel ungdomsgården hjälper dem", säger Eshal.

Som beskrivits tidigare nämner några av barnen att det har förekommit rekrytering på fritidsgårdar i deras område, men det är tydligt att fritidsgårdarna för barnen också representerar en trygg plats där det finns aktiviteter att sysselsätta sig med på fritiden. Här finns vuxna närvarande som både kan fungera som förebilder, peppa och stötta i vardagen och som ser en som individ och hjälper när man har det svårt. Fritidsgårdarna blir för barnen också en plats att få nya vänner på, att känna delaktighet och skapa sig ett sammanhang.

BARNOMBUDSMANNENS ANALYS

Delaktighet och individuellt anpassade insatser

Barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism har enligt artikel 39 i barnkonventionen rätt till stöd och rehabilitering. De insatser som barnet får ska ges med utgångspunkt i artikel 3, som säger att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn. Artikel 3 innebär med andra ord ett krav på att i varje enskilt fall bedöma vad som är bäst för barnet i syfte att barnet ska få individuellt anpassade insatser. En förutsättning för detta är att de personer som ska göra bedömningarna har kunskap och kompetens för att förstå barnets särskilda situation och behov.

Även artikel 12, som handlar om barnets rätt till delaktighet genom att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som rör barnet, är av vikt för hur insatser till barnet utformas. FN:s barnrättskommitté har betonat att det råder ett oupplösligt förhållande mellan artikel 3 och 12. Den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra anger tillvägagångssättet för att höra barnets åsikter och ta med dem i bedömningen av barnets bästa. Enligt kommittén går det inte att tillämpa artikel 3 korrekt om inte kraven i artikel 12 uppfylls.⁴⁹ Rätten till delaktighet framgår även av socialtjänstlagen (2001:453) (SoL) som säger att socialnämndens insatser ska utformas och genomföras i samförstånd med den enskilde.⁵⁰

Barn och unga som har haft kontakt med socialtjänsten med anledning av att de själva eller någon i deras närhet har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism beskriver att socialtjänsten, som ansvarar för att ge stöd och insatser till barn och unga⁵¹, saknar kunskap om den situation de befinner sig i. De berättar också att de inte har gjorts delaktiga i planeringen av insatser. Sammantaget har detta gjort att barnen inte upplever sig ha fått det stöd de behövt.

Barnombudsmannen anser att samhället måste säkerställa att principen om barnets bästa ligger till grund för och är vägledande i alla beslutsprocesser gällande insatser till barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism. För att fullt ut kunna tillgodose barnens behov menar vi att det är viktigt att socialtjänsten har kunskap om våldsbejakande islamistisk extremism och den situation som dessa barn och unga befinner sig i.

Regeringen har tagit steg för att öka kunskapen om våldsbejakande extremism hos de aktörer som möter barn och unga som på olika sätt berörs av detta.⁵² Barnombudsmannen välkomnar de åtgärder som har vidtagits, men mot bakgrund av barnens berättelser menar vi att det är angeläget att följa upp vilken effekt detta arbete har fått. Man bör även följa upp vilka eventuella ytterligare åtgärder som behövs för att säkerställa att aktörer som arbetar med barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism har kompetens att möta och stötta barnen i deras behov.

Barnombudsmannen anser också att barnets rätt till delaktighet i planering och genomförande av insatser behöver stärkas. Forskning som har granskat vilken betydelse barns delaktighet i sociala barnvårdsärenden har för det skydd och stöd barnen får, visar att när barnet inte får komma till tals och ges utrymme att påverka problembeskrivningen så passar utformningen av insatsen inte de problem som kommit fram i utredningen. När barnet däremot får komma till tals och har möjlighet att påverka problemformuleringen så passar insatsen bättre mot de problem som kommit fram i utredningen. En slutsats är att barnets möjlighet att påverka problembeskrivningen ökar sannolikheten för en bra anpassad insats och barnets tillgång till sina rättigheter.⁵³

Barnombudsmannen anser att barnet måste få vara delaktig i problembeskrivningen från första början när det gäller insatser till barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism. Vi menar att detta kommer leda till bättre anpassade insatser som tillgodoser barnets behov och rättigheter.

Samverkan med civilsamhället

När vi samtalat med barn och unga om vilket stöd barn som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism behöver för att lämna de extrema miljöerna, har barnen lyft fram vikten av vägledning inom islam. Enligt barnen handlar processen med att lämna våldsbejakande islamistisk extremism inte om att ”hoppa av” religionen. Snarare handlar det om att komma närmare religionen genom att lära sig vad den – till skillnad från vad de extrema gruppernas propaganda säger – egentligen står för. Barnen är tydliga med att förståelse för och förmåga att kunna förhålla sig till de existentiella frågor som religionen innefattar är viktigt för att bryta med den våldsbejakande islamistiska extremismen.

Som tidigare nämnts utgör möjligheten att utöva och få vägledning i sin rätt till religionsfrihet en viktig del i barnets identitetsskapande och utveckling mot vuxenlivet. Enligt barnkonventionen ska staten göra det möjligt för barnet att utöva sin rätt till religionsfrihet på ett sätt som främjar barnets möjligheter att nå sin fulla potential och utveckla sin egen identitet.⁵⁵

Vikten av samverkan med civilsamhällets organisationer är något som förespråkas i olika sammanhang i debatten kring samhällets arbete mot våldsbejakande extremism, inte minst i den Nationella strategin mot våldsbejakande extremism.⁵⁶ Regeringen har även vidtagit åtgärder för att stärka samverkan mellan kommuner och det civila samhällets organisationer. Exempelvis har MUCF på uppdrag av regeringen tagit fram en vägledning för hur kommuner och civilsamhälle kan arbeta tillsammans mot våldsbejakande extremism.⁵⁷ Vidare har Myndigheten för stöd till trossamfund fått i uppdrag att fördjupa dialogen med de trossam-

49. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 14: Barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet, 2013, punkt 43.

50. SoL, 3 kap. 5 §.

51. Enligt 2 kap. 1 § SoL har socialtjänsten i varje kommun det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.

52. Se exempelvis Uppdrag till socialstyrelsen att utarbeta stöd för socialtjänsten i ärenden som rör våldsbejakande extremism (Ku2015/01385/D), Uppdrag till Statens institutionsstyrelse att utveckla det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism (Ku2016/02296/D) och Uppdrag till Kriminalvården att utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism (Ju201606988/KRIM).

53. Heimer, Maria, Näsman, Elisabet, Palme, Joakim, Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Uppsala Universitet, 2017, sid. 39 ff.

54. Barnkonventionen, artikel 6 och 14.

55. Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, Nationell strategi mot våldsbejakande extremism, 2016.

57. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor, Knäck koden! En vägledning om hur kommuner och civilsamhälle kan arbeta tillsammans mot våldsbejakande extremism, 2017.

fund som vill utveckla sin stödverksamhet till ungdomar, föräldrar och anhöriga som är berörda av våldsbejakande extremism.⁵⁸

Barnombudsmannen anser, precis som när det gäller kunskapshöjande insatser till aktörer som möter barn som på olika sätt berörs av våldsbejakande extremism, att det är angeläget att regeringen följer upp de åtgärder som vidtagits. Det finns ett behov av att se över vilka strukturer för att samverka med trossamfund och trosbaserade organisationer som finns inom exempelvis socialtjänsten, hur de fungerar och i vilken mån det behövs ytterligare åtgärder.

Vi anser också att aktörer inom civilsamhället kan fylla en viktig funktion även när det gäller att förebygga att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism, vilket är kopplat till möjligheten att anmäla oro till socialnämnden. Anställda vid myndigheter vars verksamhet berör

barn och unga har enligt SoL en skyldighet att anmäla oro för att ett barn far illa.⁵⁹ Även andra aktörer som får kännedom om att ett barn far illa bör göra en sådan anmälan.⁶⁰

Vi menar att vuxna inom civilsamhällets organisationer som möter barn och unga har god möjlighet att fånga upp signaler på att barn kan behöva insatser från socialtjänsten, antingen för att de själva riskerar att radikaliseras eller på grund av att någon i deras närhet har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism. Barnombudsmannen anser därför att det måste säkerställas att vuxna som möter barn får information om vad socialtjänsten kan hjälpa till med och vikten av att anmäla.

Stöd till familjer

Barn och unga har i våra samtal lyft fram föräldrar och andra närstående som avgörande personer när det gäller att före-

58. Regleringsbrev till Myndigheten för stöd till trossamfund för 2015, 2016 och 2017.

59. SoL, 1 § 14 kap.

60. SoL, 1 c § 14 kap.

bygga och hindra barn från att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Barn resonerar kring att familjen är de som på bästa sätt kan nå fram till barnet.

Samtidigt beskriver barn att det inte alltid är lätt att prata med familjen. Barnet kan vilja skydda sin familj från att bli ledsna eller ta illa vid sig om barnet berättar om sina erfarenheter och upplevelser. Barnen ger också uttryck för att familjens reaktioner kan vara svåra att hantera ihop med de tankar och funderingar som man själv tampas med. Barnens berättelser visar på detta sätt att även familjen, och i synnerhet föräldrarna, kan behöva riktat stöd för att kunna möta och stötta barnet i dess behov.

Barnkonventionen erkänner familjen som den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för barnets utveckling och välfärd.⁶¹ I ljuset av detta tillskriver konventionen föräldrarna det främsta ansvaret för barnets fostran och utveckling. Föräldrarna ska ge barnet lämplig vägledning och råd då barnet utövar rättigheterna enligt barnkonventionen. Samtidigt lyfter konventionen också fram statens ansvar för att på olika sätt bistå föräldrarna i fullgörandet av denna skyldighet.⁶²

Att familjen kan spela en betydande roll för barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism lyfts fram i bland annat en rapport från Europeiska kommissionens Radicalisation Awareness Network (RAN). I rapporten understryks att definitionen av familj kan se olika ut för olika individer och att det därför är viktigt att göra en individuell bedömning av vilka som finns i barnets nätverk och vilket stöd de kan ge barnet. Enligt RAN är det viktigt med ett holistiskt förhållningssätt där fokus inte enbart läggs på insatser till föräldrarna, utan till familjen som helhet, där även syskon och andra personer i barnets närhet ingår. RAN betonar även vikten av multidisciplinära insatser liksom att stödet behöver utformas med utgångspunkt i familjens behov. Det sätt på vilket familjen kan stötta barnet kan variera med en rad faktorer såsom finansiella resurser, boendeförhållanden, föräldrarnas psykiska hälsa samt om föräldrarna har arbete eller inte.⁶³

Något som inte har kommit upp i våra samtal med barn och unga, men som lyfts fram av RAN och andra aktörer, är att även barnets familj kan vara involverade i våldsbejakande islamistisk extremism och kanske till och med vara anledningen till att barnet har radikaliserats. I detta fall kan alltså familjen i sig utgöra en riskfaktor, vilket måste beaktas i bedömningen av vilka insatser som ska ges till barnet och dess familj.⁶⁴

Med utgångspunkt i såväl ett barnrättsperspektiv som i barnens berättelser anser Barnombudsmannen att de stödsatser som riktar sig till barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism måste inbegripa hela familjen och inte bara det enskilda barnet. Det kan handla om stöd för att kunna återuppta dialogen inom familjen, när barn och unga har varit med om saker som gör det svårt att prata med föräldrarna. Det kan också handla om att föräldrarna behöver få tillit till att barnet kan få hjälp och stöd genom samhällets försorg. Vi menar också att det finns ett behov av stöd till föräldrar som har barn som riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism.

Skolans demokratiska uppdrag

I våra samtal har barnen återkommande lyft fram vikten av

att barn och unga utbildas i ett kritiskt förhållningssätt och får verktyg som gör dem motståndskraftiga mot extrema grupper budskap. Barnen efterfrågar också forum för dialog där det är högt i tak och där vuxna kan bemöta argument och svara på frågor, även om frågorna är kontroversiella. Genom att åsikter och attityder får ta plats kan de också mötas, ifrågasättas och övervägas. I relation till detta är det intressant att skolan generellt är frånvarande i barnens berättelser.

Den svenska skolans demokratiska uppdrag slås fast i skollagen (2010:800). Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.⁶⁵ I grundskolans läroplan förtydligas att människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. Vidare understryks att främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.⁶⁶

Trots skolans uttalade demokratiuppdrag är det få barn som tar upp skolans roll. När vi har frågat vilken funktion skolan skulle kunna fylla i arbetet mot våldsbejakande islamistisk extremism, framgår att barnen verkar uppfatta att skolans uppdrag enbart handlar om att förmedla mätbara kunskaper snarare än demokratiska värderingar.

Enligt artikel 29 i barnkonventionen ska barnets utbildning syfta till att utveckla barnets respekt för bland annat de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen. Utbildningen ska också förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar.

FN:s barnrättskommitté betonar att en del av vikten i artikel 29 ligger just i att den erkänner att det behövs ett balanserat förhållningssätt till utbildning; att olika värden kan förenas genom dialog och respekt för skillnader.⁶⁷ De värden som förmedlas i utbildningen får inte underminera insatser för att främja åtnjutandet av andra rättigheter, utan bör tvärtom förstärka dem. Enligt kommittén måste utbildning genomföras på ett sätt som respekterar barnets inneboende värdighet och gör det möjligt för barnet att uttrycka sina åsikter fritt i enlighet med artikel 12.⁶⁸ Kommittén understryker också att utbildning om mänskliga rättigheter kan forma barns motivation och beteende endast när mänskliga rättigheter också praktiseras inom de institutioner där barnet lär sig, leker och lever tillsammans med andra barn och vuxna.⁶⁹

Att skolan kan spela en viktig roll i arbetet mot våldsbejakande extremism vinner stöd i forskning, där ett återkommande tema handlar om just skolans förmåga att kunna bemöta extrema åsikter med dialog. Forskning pekar på att skolan behöver använda sig av pedagogiska metoder, ställningstaganden och demokratiserande värderingar för att inkludera den som inte upplever att hans eller hennes åsikter tas på allvar. Möjligheter att tala om politik och ideal bör erbjudas, även sådant som kan uppfattas som kontroversiellt i förhållande till de gängse normer och värden som utbildningen bygger på. Forskning visar samtidigt att skolan istället tenderar att tysta ner och negligera extrema åsikter

61. Barnkonventionens preambel, femte satsen.

62. Barnkonventionen, artikel 5 och 18.

63. Radicalisation Awareness Network, Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Approaches and Practices, 2017, sid. 313.

64. A.a.

65. Skollagen, 1 kap. 4 § st. 1.

66. Skolverket, Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2016 (Lgr 11).

67. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 1: Utbildningens mål, 2001, punkt 4.

68. A.a., punkt 8.

69. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 12: Barnets rätt att bli hörd, 2009, punkt 108

som ungdomar ger uttryck för, snarare än att konfrontera dem.⁷⁰

Barnens berättelser tydliggör vikten av att professionella vuxna i barnens vardag har kompetens att möta och stötta barnen i deras utövande av religionsfrihet, tankefrihet, samsvetsfrihet och yttrandefrihet. Vi menar att en central del i skolans arbete med det demokratiska uppdraget handlar om att tillgodose barnens behov av arenor för dialog. Därför anser Barnombudsmannen att det är viktigt att säkerställa att personal i skolan får stöd i att möta även de elever som ger uttryck för extrema åsikter. Personal i skolan behöver också stöd i att kunna använda kontroversiella frågeställningar som en pedagogisk resurs.

Vi menar att elevhälsan, främst genom skolkuratorns arbete, kan fylla en viktig funktion i detta avseende. Skolkuratorns uppdrag innebär att föra in psykosocialt arbete i skolan för att bidra till att alla elever uppnår kunskapsmålen och utvecklas socialt och emotionellt i en miljö som främjar lärande. Skolkuratoren ska bland annat arbeta med skolans värdegrundsarbete och krishantering samt handleda lärare i psykosociala frågor.⁷¹ Barnombudsmannen anser att det måste tydliggöras att elevhälsans uppdrag innefattar att ge stöd till lärare och annan skolpersonal i frågor som rör våldsbejakande islamistisk extremism.

Insatser i utsatta och särskilt utsatta områden

Enligt artikel 6 i barnkonventionen ska staten göra det möjligt för varje barn att utvecklas till sin fulla potential. Som vi flera gånger har återkommit till i denna rapport ser vi att Sverige brister när det gäller att tillgodose denna rättighet för barn och unga som växer upp i utsatta och särskilt utsatta områden. Barnens berättelser visar att uppväxtmiljön i dessa områden kan leda till att en del barn tror sig sakna framtidsmöjligheter och att deras enda alternativ är destruktiva miljöer, kriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism.

Våra samtal visar att en viktig del i arbetet med att motverka att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism handlar om främjande och förebyggande insatser i dessa områden. Barnen menar att samhället måste visa för barn som växer upp i utsatta och särskilt utsatta områden att det finns en bra framtid; att droger, kriminalitet eller att ansluta sig till våldsbejakande extrema grupper inte är de enda alternativen. Barnen resonerar även kring vikten av delaktighet. Detta handlar både om att kunna känna att man är del av samhället på samma villkor som barn som växer upp på andra platser i Sverige, och om att ha möjlighet att vara med och påverka situationen i området – att bli lyssnad på och tagen på allvar. Barnen har många tankar och idéer om vad som skulle kunna förbättras och de resonerar kring att barn och unga i områdena sitter på kvalificerad kunskap och perspektiv som vuxna saknar.

Något som barnen tydligt efterfrågar när det kommer till situationen i områdena kopplat till kriminalitet och våldsbejakande islamistisk extremism, är fler fysiska platser för barn och unga. Som exempel nämns fritidsgårdar, där det både finns fritidsaktiviteter och en plats att känna delaktighet och skapa sig ett sammanhang. Enligt barnen kan denna typ av

trygga platser utgöra alternativ till de destruktiva miljöerna som många annars dras till. Barnen lyfter även fram vikten av vuxna förebilder som kan visa att det är möjligt att skapa sig en bättre framtid.

Betydelsen av att arbeta med främjande och förebyggande insatser i utsatta områden är något som förespråkas i olika sammanhang. Europarådets parlamentariska församling lyfter i en rapport från 2015 fram förslag till åtgärder från den före detta barnombudsmannen i Belgien, Bernard de Vos.⁷² Han menar att avgörande inslag i arbetet mot våldsbejakande extremism är att bekämpa diskriminering, segregation och marginalisering bland alla barn och unga oavsett socio-ekonomisk bakgrund. Man måste säkerställa att alla barn har jämlika möjligheter och en känsla av syfte och nytta. Han nämner utbildning som en resurs för att integrera barn i ett tidigt stadi, inklusive specifik utbildning i demokratifrågor, liksom att bygga partnerskapsprogram på lokal nivå genom att mobilisera kommuner och stötta och uppmuntra polis, socialtjänst, skolor och andra institutioner i att interagera med barn och unga direkt.⁷³

FN:s barnrättskommitté har framhållit att barns och ungas utveckling påverkas kraftigt av den miljö de lever i.⁷⁴ En viktig del i detta handlar om tillgången till platser för barn och unga att vistas på. FN:s barnrättskommitté har i ljuset av artikel 31, som handlar om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation, påtalat att det i den offentliga planeringen måste prioriteras att skapa miljöer som främjar barnets välbefinnande.⁷⁵ Kommittén understryker att sådana miljöer ska vara utformade med hänsyn till barns önskemål och förmågor.⁷⁶ Det är viktigt att barn får bidra med sina perspektiv, till exempel vid utformning av skolor, lekplatser, parker, fritids- och kulturanläggningar, offentliga bibliotek, vårdinrättningar och lokala transportsystem, för att säkerställa att tjänsterna anpassas bättre.⁷⁷

Som tidigare nämnts har kommittén i sina rekommendationer till Sverige de senaste åren framhållit sin oro över kommunala skillnader som leder till att barns tillgång till stöd och tjänster inte är likvärdig.⁷⁸

Barnombudsmannen anser att staten måste rikta särskild uppmärksamhet mot att förbättra situationen i utsatta och särskilt utsatta områden. Detta är av stor vikt både för att säkerställa rättigheterna för de barn och unga som växer upp i områdena och som en del i arbetet med att förebygga att barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Vi anser också att barn i utsatta områden bör få större inflytande i utformning och förbättring av området.

70. Sivenbring, Jennie, Demokratiseringens dilemman i de nordiska handlingsplanerna mot våldsbejakande extremism, Göteborgs Universitet: Segerstedtinstitutet, 2017, sid. 27.

71. Akademikerförbundet SSR, Policy för skolkuratorer, 2015.

72. Council of Europe, Parliamentary Assembly, Preventing the radicalization of children by fighting the root causes, 2015.

73. A.a.

74. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 4: Ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter, 2003, punkt 14 ff.

75. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 17: Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet, 2013, punkt 58.

76. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 12: Barnets rätt att bli hörd, 2009, punkt 115.

77. A.a., punkt 128.

78. FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 11.

Barnombudsmannens förslag

Samtalen med barn och unga visar att det inte finns några enkla svar på frågan varför barn och unga involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. Det är fråga om komplexa orsakssammanhang där faktorer på individ- och samhällsnivå samverkar och förstärker varandra. Vår slutsats är att det utifrån i ett barnrättsperspektiv finns ett antal åtgärder som är viktiga för att förebygga att barn och unga som på olika sätt berörs av våldsbejakande islamistisk extremism far illa.

Barnombudsmannen vill se följande förändringar:

TA VÅLDSUTSATTHETEN PÅ ALLVAR

- > Anta en samlad nationell handlingsplan mot våld mot barn
- > Ge myndigheter i uppdrag att involvera barn och unga i arbetet mot våld

Enligt artikel 19 i barnkonventionen har staten en skyldighet att skydda barnet från våld. Barnens berättelser visar att Sverige brister i att skydda barn och unga som växer upp i utsatta och särskilt utsatta områden från våld.

Som framhålls av både FN:s barnrättskommitté och Unicef visar forskning att barn och unga som växer upp i samhällen som karaktäriseras av extremt och långvarigt våld löper stor risk att själva bli våldsutövare, både som barn och som vuxna.⁷⁹

Barnombudsmannen anser att en avgörande del i att förebygga att barn far illa genom att förhindra att de involveras i våldsbejakande islamistisk extremism, handlar om att ta våldsutsattheten på allvar. Vi anser att regeringen bör ta fram en samlad nationell handlingsplan för att förebygga och stoppa våld mot barn inom alla delar av samhället.

Barnkonventionen anger att staten ska skydda barnet mot alla former av våld. Vi menar att en handlingsplan mot våld mot barn inte enbart bör fokusera på våldsutsatthet i utsatta och särskilt utsatta områden, utan måste ta ett brett grepp och fokusera på barns och ungas situation och rätten till skydd mot alla former av våld. Som exempel på sådant våld som omfattas av definitionen i artikel 19 och som bör ingå i handlingsplanen, nämner FN:s barnrättskommitté kroppslig bestraffning, våld i hemmet, bevittnande av våld, strukturellt och ekonomiskt våld, mobbning och olika former av psykiskt våld, sexuellt våld, hedersrelaterat våld samt skadliga sedvänjor så som barnäktenskap och könsstympning.⁸⁰

Barnombudsmannen anser vidare att de myndigheter som tilldelas uppdrag inom en handlingsplan mot våld mot barn, måste involvera barn och unga i planering och genomförande av såväl reaktiva som förebyggande åtgärder. Detta eftersom barn och unga är experter på sin egen situation och har rätt att komma till tals och vara delaktiga både i samhället och i sina egna liv.

STÄRK SOCIALTJÄNSTENS ROLL

- > Säkerställ att barn och unga som involverats i våldsbejakande islamistisk extremism görs delaktiga i planeringen och genomförandet av insatser och stöd från socialtjänsten samt att socialtjänsten har tillräcklig kunskap för att göra prövningar av barnets bästa i dessa situationer
- > Oro för att barn och unga riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism ska alltid anmälas till socialnämnden
- > Säkerställ stöd till föräldrar till barn och unga som riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism samt till familjer där barnet har anslutit sig till våldsbejakande islamistiska miljöer

Barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism har enligt barnkonventionen rätt till stöd och rehabilitering. Insatser ska ges med utgångspunkt i principen om barnets bästa och barnet ska utifrån ålder och mognad göras delaktigt i planering och genomförande av insatserna.⁸¹

Barn och unga som haft kontakt med socialtjänsten med anledning av att de själva eller någon i deras närhet har varit involverad i våldsbejakande islamistisk extremism, beskriver att socialtjänsten, som ansvarar för att ge stöd och insatser⁸², saknar kunskap om den situation de befinner sig i. Barnen berättar också att de inte har gjorts delaktiga i planeringen av insatser. Sammantaget har detta gjort att de inte upplever att de har fått det stöd de har rätt till.

För att säkerställa bättre anpassade insatser till barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism anser Barnombudsmannen att det måste säkerställas att socialtjänsten har kompetens att göra barnets bästa-bedomningar som grundar sig i kunskap om hur barn och unga berörs av våldsbejakande islamistisk extremism. Barnet måste också vara delaktigt i problembeskrivningen från första början när det gäller stöd och insatser.

Ett viktigt verktyg för att fånga upp barn som befinner sig i riskzonen för att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism eller som lever nära en anhörig som har radikaliseras, utgörs av möjligheten att anmäla oro till socialnämnden.⁸³ Barnombudsmannen anser att det måste säkerställas att vuxna som möter barn – så som företrädare för trossamfund, personal vid ungdomsgårdar, idrottstränare och så vidare – får information om vad socialtjänsten kan hjälpa till med och vikten av att anmäla.

Barnen lyfter fram föräldrar och andra närstående som viktiga stödpersoner för barn och unga som har involverats i eller riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism.

Enligt barnkonventionen har föräldrarna det främsta

79. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 13: Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011, punkt 14; Unicef, Hidden in plain sight: A statistical analysis of violence against children, 2014, sid. 8.

80. FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar nr 13: Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011, punkt 17 ff. Kommittén betonar särskilt att uppräkningsen inte är uttömmande.

81. Barnkonventionen, artikel 3, 12 och 39.

82. Enligt 2 kap. 1 § SoL har socialtjänsten i varje kommun det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.

83. Anställda vid myndigheter vars verksamhet berör barn och unga har enligt 1 § 14 kap. SoL en skyldighet att anmäla oro för att ett barn far illa. Enligt 1 c § 14 kap. SoL bör dock även andra aktörer som får kännedom om att ett barn far illa göra en sådan anmälan.

ansvaret för barnets fostran och utveckling. Föräldrarna ska ge barnet lämplig vägledning och råd då barnet utövar rättigheterna enligt barnkonventionen. Samtidigt lyfter konventionen också fram statens ansvar för att på olika sätt bistå föräldrarna i fullgörandet av denna skyldighet.⁸⁴

Barnombudsmannen anser att stödinsatser som riktar sig till barn och unga som har involverats i våldsbejakande islamistisk extremism, måste involvera hela familjen och inte bara det enskilda barnet. Stödet måste utgå från familjens behov och syfta både till att ge familjen redskap att kunna möta och stötta barnet, och till att säkerställa att föräldrar, syskon och andra nära anhöriga får sina behov och rättigheter tillgodosedda. Stöd måste också erbjudas föräldrar till barn som riskerar att involveras i våldsbejakande islamistisk extremism. En central aspekt i insatserna till barnet och dess familj handlar också om samverkan mellan hemmet, barnet och socialtjänsten.

LYFT SKOLANS DEMOKRATISKA UPPDRAG

- > Säkerställ att skolans arbete med det demokratiska uppdraget tillgodoser barnens behov av arenor för att prata om svåra frågor inklusive våldsbejakande islamistisk extremism

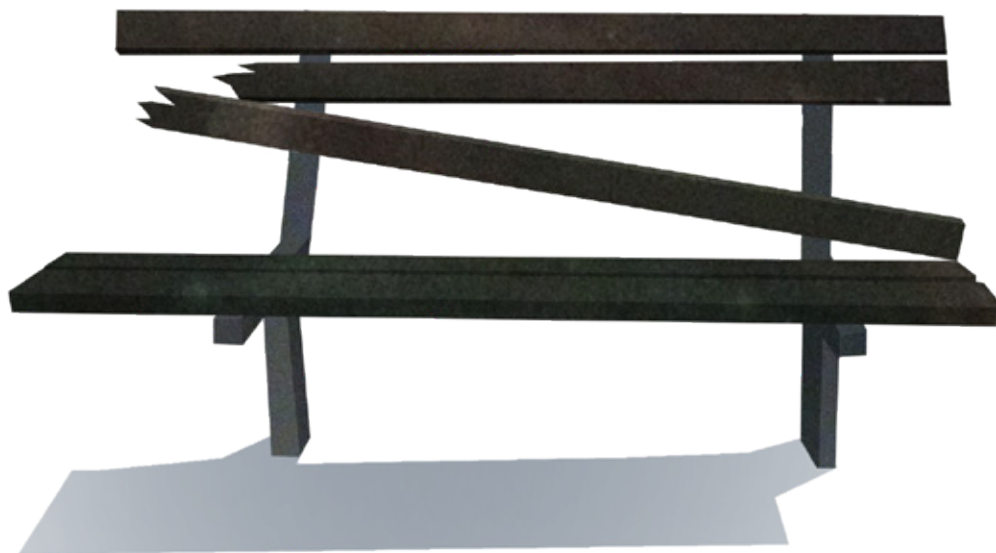
Enligt barnkonventionen har varje barn rätt till religionsfrihet, tankefrihet, samvetsfrihet och yttrandefrihet.⁸⁵ I anslutning till dessa rättigheter står barnets rätt att komma till tals och få sina åsikter beaktade i förhållande till ålder och

mognad.⁸⁶ Möjligheten att utöva dessa rättigheter utgör en viktig del i barnets identitetsskapande och utveckling mot vuxenlivet.⁸⁷

Våra samtal med barn och unga tydliggör vikten av att professionella vuxna i barnens vardag har kompetens att kunna möta och stötta barnen i deras utövande av religionsfrihet, tankefrihet, samvetsfrihet och yttrandefrihet. Barnen efterfrågar arenor för dialog där det är högt i tak och där vuxna kan bemöta argument och svara på frågor, även om frågorna är svåra och kontroversiella. Samtidigt är det få barn som tar upp skolan, trots att skolan har ett uttalat demokratiuppdrag.⁸⁸

Utifrån barnens berättelser menar vi att en central del i skolans arbete med det demokratiska uppdraget handlar om att tillgodose barnens behov av arenor för dialog. Att kunna prata om svåra frågor är viktigt generellt, men i områden där det finns våldsbejakande islamistisk extremism ser vi att det är särskilt viktigt att prata om dessa frågor i skolan.

Barnombudsmannen anser att elevhälsan, främst genom skolkuratorns arbete, kan fylla en viktig funktion i att ge stöd till lärare att möta elever som ger uttryck för extrema åsikter och att kunna använda kontroversiella frågeställningar som en pedagogisk resurs. Vi anser därför att det måste tydliggöras att elevhälsans uppdrag innefattar att ge stöd till lärare och annan skolpersonal i frågor som rör våldsbejakande islamistisk extremism.

84. Barnkonventionen, artikel 5 och 18.

85. Barnkonventionen, artikel 13, 14 och 15.

86. Barnkonventionen, artikel 12.

87. Barnkonventionen, artikel 6.

88. Skollagen, 1 kap. 4 §.

Barnombudsmannen

Postadress: Box 22106, 104 22 Stockholm

Telefon: 08-6922950

Telefon för dig under 18: 020-231010

E-post: info@barnombudsmannen.se

Webbplats: www.barnombudsmannen.se